

Курс лекцій з дисципліни “Вступ до перекладознавства” розкриває взаємодію між різними дисциплінами, пропонує екскурс до історії перекладацької думки, знайомить з поняттями адекватного, буквального та вільного перекладу. В лекціях розглядаються підходи до перекладознавства в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених; аналізуються види та особливості перекладу, порівнюються експресивні засоби висловлення та ін.

Вступ до перекладознавства

План лекцій:

1. Слово про переклад.

2. Із історії перекладацької думки.
3. Зміст поняття “переклад”.
4. Деякі основні аспекти перекладознавства.
5. Проблеми перекладознавства у 80-і роки.
6. Проблеми сучасного перекладознавства.
7. Типи перекладів.
8. Різновид перекладу в залежності від жанру перекладеного тексту.
9. Поняття про стиль і стилістичну норму.
10. Синхронний переклад та особливості його перекладу.
11. Усний переклад та особливості його перекладу.
12. Перекладацький аналіз в усному перекладі.
13. Проблеми словотвору та труднощі їх перекладу.
14. Проблема перекладу скорочень.
15. Розвиток суспільства і збагачення словникового складу англійської мови.
16. Художній текст та особливості його перекладу.
17. Особливості науково-технічного перекладу.
18. Лексика мови з погляду стилістичної точки зору.

Лекція №1
Слово про переклад.

Переклад з однієї мови на іншу- це ремесло , яке існувало зі спокон вічних часів. Багато тисяч років тому племена, що говорили різними мовами , спілкувалися одне з одним , і вже тоді виникла потреба у перекладачах. Спочатку були перекладачі - аматори , потім з’явилися професіонали. Спочатку перекладали , довго не мудруючи , потім

виникли теорії перекладу. З розквітом художньої літератури почали говорити про переклад як про мистецтво. Як перекладати? Дискусія на цю тему триває вже не перше тисячоліття. Одні вимагали дослівного перекладу тексту на шкоду мові, якою перекладали.

Інші намагалися донести до читача лише зміст тексту. А Дідро взагалі зневажив оригінал. Він прочитував книгу двічі, "проникався її духом", потім закривав й починав перекладати. Сервантес не вірив у силу перекладу і вклав у слова Дон-Кіхота скептичне порівняння його зі зворотною стороною килима.

Французькі перекладачі ще у XVII столітті написали багато статей на захист буквального й вільного перекладу. Із властивою французам грацилізмом один із них порівняв переклад з жінкою і говорив, що від переклада, як і від жінки, неможливо вимагати, щоб він був одночасно і красивим і вірним.

Невірність переклада нерідко була причиною дипломатичних конфліктів. В Італії навіть була приказка: "Тгасійїогі - Ігасіііогі" - "Перекладачі-зрадники".

Питання переклада багато займали й царя Петра I, при якому видавалась велика кількість іноземних книг з військової справи, а також з науки та техніки. Він певно був противником буквалізму. Взагалі можна навести тисячі висловлювань про те, як потрібно перекладати.

Колись переклад вважали справою, яка потребує великих спеціальних знань, але малоповажною. Філософ Монтеск'є, наприклад, відмовився вважати переклад творчою роботою.

Зараз невичерпне старання перекладачів отримало загальне визнання. Переклад, і як мистецтво, і як ремесло, надзвичайно удосконалився. І вже немає тієї галузі, в якій не потребувалися би послуги перекладачів.

Переклад опинився у центрі людських проблем. Життя вимагає тісного спілкування з іншими народами, і руйнуються давні поняття й передвзятості.

У літературі існує багато висловлювань відомих людей про переклад та перекладачів, деякі з них нижчезгадані. Як правило, ці цитати беруться з російськомовних джерел:

А.В. Федоров: «Перевод означает умение выразить верно и полно средствами одного языка то, что уже выражено ранее средствами другого языка».

А.В. Федоров також визначав теорію переклада як «систему общения, применимых к переводу разных видов материала с разных языков на разные».

В. Г. Белінський так визначав задачу художнього перекладу:

«... заменить по возможности подлинник для тех, которым он не доступен по незнанию языка, и дать им средства и возможность наслаждаться им и судить о нём».

І.В.Гёте: «Перевод должен не просто служить вместо оригинала, а полностью заменять его».

І.А. Кашкін: «Переводчику следует прорваться к первоначальной свежести непосредственного авторского восприятия действительности».

І.А. Кашкін стверджував, що відчуття чужеземності у перекладі досягається «не поверхностным копированием чужезычества, а путём глубоко понятной и чутко переданной сути, в которой заключена национальная особенность оригинала».

В. Гумбольдт: «Перевод достигает своей высшей цели, пока и поскольку в нём ощущается чужое, но не чуждое; там, где чуждое проявляется как таковое и, может быть, даже затемняет чужое, там переводчик выдаёт, что он не дорос до своего оригинала». «Каждый язык описывает вокруг народа, которому он принадлежит, круг, из пределов которого переводчику следует выйти, вступая в другой круг».

Задача перекладача, за словами В. Брюсова: «... побудить читателей от перевода обратиться к оригиналам».

А.А. Фет: «Заменить подлинник не только затруднительно, но физически невозможно». Тому Фет оголошував ціллю перекладу «возможную буквальность», допускаючи заради цього «насилие» рідної мови.

Н. М. Любимов: «Вводит иносязычные слова допустимо в тех случаях, когда то или иное понятие, та или иная религия не находят себе эквивалента в русском языке».

Н. Г. Чернишевський: «Переводная литература у каждого из европейских народов имела очень важное участие в развитии народного самосознания... Поэтому историко-литературные сочинения только тогда не будут страдать очень невыгодной односторонностью, когда станут на переводную литературу обращать гораздо больше внимания, нежели как это обыкновенно делается теперь».

О. С. Пушкін: «Перевод - самый трудный род литературы». Він також піддав різкій критиці як «исправительные переводы», так і спроби переманити «слово в слово». Думка Пушкіна «передавать дух, а не букву», показывая писателей «в их собственном виде, в их народной одежде».

Пітер Устінов: «Человек, наделённый слишком многими способностями, кончает свою карьеру в должности переводчика в ООН».

Юліан Тувим: «Переведённое стихотворение должно показывать то же самое время, что и оригинал. Труд переводчика сродни труду часовщика».

Пітер Устинов: «Я не сторонник универсального языка. Конец истории с Вавилонской башней мне по душе. Если бы все мы понимали друг друга без переводчиков, мы бы давно уже погубили друг друга. Думаю, многих серьёзных кризисов удалось избежать потому, что переводчик намеренно или случайно исказил то, что один государственный муж сказал другому».

О. С. Пушкін: «Переводчику следует переводить звук, а не букву».

Еткінд: «Сопоставительная стилистика - необходимая предпосылка полноценного творчества в области художественного перевода».

Переклад - це не наука, а мистецтво.

Англійський дослідник Т. Севорі: «Перевод должен передавать слова оригинала. Перевод должен передавать мысли оригинала. Перевод должен отражать стиль переводчика».

С. Я. Маршак порівняв перекладача художньої літератури з портретистом, який намагається портретного, а не фотографічної схожості.

О.С. Пушкін: «Между исходной точкой и результатом перевода художественного лежит сложный психологический процесс «перевыражения»».

Н. Г. Чернишевський: «Переводная литература у каждого из европейских народов имела очень важное участие в развитии народного самосознания или в развитии просвещения и эстетического вкуса».

Жуковський застерегав проти мертвого літеризму. «Рабская верность может стать рабской изменой», - писал он о переводчиках, механически копирующих подлинник.

Мак. Хеллидей: «Перевод - это отношение между двумя или более текстами, играющими одинаковую роль в одинаковой ситуации».

Цицерон при переводе «не пересчитывал слова, а взвешивал их».

Ж. Делин: «Перевод текста есть умственная операция по воспроизведению живой мысли в речи. Суть этого процесса - извлечение и перевыражение смысла».

М. Горький: «Переводчик должен знать не только историю литературы, но также историю развития творческой личности автора, - только тогда он воспроизведёт более или менее точно дух каждой книги в формах русской речи».

С. Я. Маршак відповідно порівняв перекладача з антеною, яка зловлює різні голоси.

Т. Севорі: «Переводчик должен находить средний путь между буквенным и свободным переводом, для чего его перевод с одной стороны, должен читаться как

оригинальный текст на переводящем языке, а с другой стороны, быть более верным оригиналу, поскольку это позволяют нормы».

Селескович: «Задача переводчика - передача на другой язык смысла переводимого высказывания, который возникает в момент речи в конкретных условиях», а також:

«Перевод - это операция над идеями, а не над языковыми знаками, и переводчик добирается до смысла, преодолевая языковое выражение и интерпретируя содержание высказывания».

Росс: «Недостаточно передать в переводе намерение автора, поскольку в этом случае пришлось бы признать, что может существовать лишь один правильный перевод. На самом деле перевод отражает понимание переводчиком оригинала, а всякое понимание - это одно из возможных толкований текста на основе внешних факторов».

І.В. Гёте розрізняв 2 принципа перекладу - один з них вимагає переселення іноземного автора до читача перекладу, так, щоб вони змогли побачити у ньому співвідчизника, інший вимагає, щоб читачі перекладу відправились до цього чужеземця, приміряти до складу його мови, його особливостям. У перекладі ці принципи можуть поєднатися коли перекладач обирає середній шлях, але кожний з них має свою гідність.

Єгер: «Перевод должен быть коммуникативно-эквивалентен оригиналу».

В. Вилсс: «Всякий перевод - это лишь приближение к оригиналу».

З газети «Правда»: «Без умения, без знания языка, культуры, быта, истории народа переводчик «рискует нанести оскорбление народу, исказить черты, характер, национальные особенности его вдохновенного творчества»».

П. Буаст: «Перевод есть не более чем гравюра, колорит неподражаем».

Г. Гейне: «Перевод что женщина: если она красива, она не верна, если верна - некрасива».

К. Гельвецій: «Чтобы хорошо перевести сочинение, именно во второй раз дать ему жизнь -на своём языке. Достаточно, чтобы в портрете была видимость подобия. Нужно переводить не слово в слово, а передавать красоту красотой».

В. Мендель: «Перевод - это цветы под стеклом».

Перекладач часто – жорстокий музикант, який береться виконувати мелодію на флейті, написану для скрипки.

Б. Слуцкий: «Работаю с неслыханной охотой
А только потому над переводами
Что переводы кажутся пехотой
Врывающей валы между народами».

В. Тредіаковський: «Переводчик от творца только именем разнится».

К. Чуковський: «Перевод - это автопортрет переводчика».

О. С. Пушкін: «Переводчики - почтовые лошади просвещения».

В. Набоков: «Русские переводчики с английского - ослы просвещения».

М. Твен: «Мало что на свете может сравниться со скукой, которую вызывает в нас хороши перевод».

В. Мельцель: «Переводчик сдаёт по весу, а не по счёту».

П. Буаст: «Переводы очень похожи на оборотную сторону вышитых по канве узоров».

Х. Л. Борхес: «Оригинал не верен по отношению к переводу».

Э. Кроткий: «Переводил со всех языков на суконный».

Лео Бек: «Перевод - всегда комментарий».

Р. Трост: «Поэзия - то, что гибнет в переводе».

Д. Джейкобе: «Читать поэзию в переводе - всё равно что целовать женщину через вуаль».

В. Жуковский: «Переводчик в прозе - раб, переводчик в стихах - соперник».

Квинтиліан: «Легче сделать более чем-то же».

Д. Пашков: «Есть много способов перевести книгу; лучший из них - поручить это дело переводчику».

В. Копечицкий: «Владею русским со словарём, французским, хинди, испанским, банту и другими с переводчиком».

В. С. Слепович: «Перевод - это передача смысла того, что сказано или написано на одном языке, средствами другого языка».

В. С. Витгридов: «Перевод - одно из древнейших занятий человека».

К. Чуковский: «Для приобщения новых читателей к бесценному литературному наследию всех времён и народов - нужна была история художественного перевода, вооружающая переводчика и ясными принципами, дабы каждый, даже рядовой переводчик мог усовершенствовать свое мастерство». «В переводе должно быть передано главное, художественная индивидуальность переводимого автора во всём своеобразии своего стиля».

А. А. Черняховська: «Преобразование структуры речевого произведения, в результате которого, при сохранении неизменным плана содержания, меняется план выражения «один язык меняется другим»».

А. В. Федоров выявив загалну теорію перекладу як «систему обобщения, применимых к переводу разных видов материала с разных языков на разные языки». «Если каламбур имеет совершенно определённый социально-политический адрес, если он имеет идейное значение, переводчику надлежит, напрячь все усилия и передать его с художественной точностью. Там где присутствует чисто звуковая игра, переводчик в праве отступить от буквы оригинала, если иначе ему не создать того самого комического эффекта, которого добивался автор». Переклад означає вміння «выразить верно, и полно средствами одного языка то, что уже выражено ранее средствами другого языка». «Особенности перевода поэзии обусловлены самой природой стиха». «Требования передачи ритма и строфики и рифмы с одной стороны и слова с другой стороны иногда приходят в более резкое столкновение, чем требования к точности буквальной и точности смысловой. Иногда слово или словосочетание не уменьшается в стихе или недостаточно заполняет стихотворную строку и потому требует замены словами более далёкими от буквального смысла, но отвечающими требованиям ритма и рифмы».

І.В. Гёте: «Перевод напоминает сводню, который расхваливает достоинства прикрытой вуалью красавицы, вызывает непреодолимое желание познакомиться с оригиналом».

Гейне: «Переводчик должен быть духовно одарённым человеком, ибо он должен увидеть в книге самое значительное и лучшее и воспроизводить его».

Пітер Трент: «Думать что вы можете быть переводчиком только потому, что вы знаете два языка, это всё равно что считать, что вы сможете играть на пианино только потому, что у вас две реки».

Р. Беккен: «К иностранным текстам необходимо подходить сознательно, на основе знаний языка и филологических наук».

Данте «... заключённое в целях гармонии музыкальной основы стиха не может быть передано с одного языка на другой без нарушения всей его гармонии и прелести».

М. Лютер: «Я стою на позиции неприятия непонятных народу дословных переводов».

Э. Далё: «Отказ от буквального перевода иногда приводит к слишком вольному толкованию первоисточника».

Ж. де Ля Мод: «Я перевёл десять песен «Илиады» из двадцати, выбросив нудные гомеровские описания, эпитеты и сравнения».

Л. С. Бархударов «Процесс перевода - это не только психолингвистический и умственный процесс, но и ряд языковых и речевых перестроек, т.е. трансформация с одного языка на другой».

Гейне: «Работая со стихами, я перевожу свободно и смело, при переводе же прозы я связан подлинником, а иногда даже робко следую за ним».

Россельс: «... при воспроизведении интонации оригинала переводчик не может опираться ни на фразу, ни на абзац, ибо они являются языковыми элементами. Он должен опираться на такой законченный отрывок текста, который можно назвать цельным литературным элементом, т.е. в котором представлено частное единство смысла и образного выражения, а также соответствующее этому элементу ритм и эмоциональная напряжённость».

А. Тейтлер: «Перевод должен полностью передавать идеи оригинала стиль и манера изложения перевода должны быть такие же, как в оригинале, перевод должен читаться также легко, как оригинальное произведение».

М. Снелл-Хорнби: «Теория перевода будет успешно развиваться, т.к. потребность в переводе всё возрастает, и он должен будет получить необходимый статус и признание на основании солидной теоретической базы».

Ф. Вольтер: «Знать много языков - значит иметь много ключей к одному замку»

Домашнє завдання: Знайти висловлювання про переклад, перекладачів із різних джерел та пояснити їх значення.

Література :

1. Дмитро Жуков. Ми-перекладачі. Київ. 1998 р.
2. Г. Мирам: “Профессия - переводчик”, Київ, Ніка-центр-Ельга, 1999.

Лекція №2

Із історії перекладознавства.

З історії вітчизняного перекладознавства за часів Київської Русі існувало багато зв'язків із сусідніми країнами (політичні , культурні , торгівля) , з Візантією , слов'янськими державами , Францією , Німеччиною , східними країнами. Це вимагало великої кількості перекладачів (толмачів) з грецької, латинської, арабської, німецької, скандинавської на тюрської мов. Окрім усних існували писемні переклади . Серед перших – анонімні з високим професійним рівнем:

“Троянская притча”

“Олександрія” (роман про А. Македонського)

XIV-XVII ст. – більшу частину займають переклади релігійної літератури.

Максим Грек – вчений-монах, був викликаний у Москву в XIV ст. І заснував школу перекладачів. Перші переклади на Русі: Власій , Дмитро Курмятів, Ніл Герасимов.

Перекладалися і вітчизняні твори. XV ст. – твори ораторського мистецтва (анонімне): “Голосіння через падіння великого города” (про взяття Константинополя турками). Тут зберігся пафос , оптимістика , образність без дослівності.

Перекладалися лицарські романи , книги з географії , медицини , алхімії (тільки проза).

XVII ст. – перші спроби віршованих перекладів (псалми). Московські бояри замовляли твори сучасного німецького поета Флемінга.

У XVII ст. вперш був викликаний у Москву для перекладу “Дон Кіхота “.

Чеська дослідниця Светлана Матхадзерова відновила , базуючись на багатьох стародавніх джерелах , судження про переклад у давні часи.

Класифікація цих суджень.

1. Необхідність перекладати силу і розум.
2. У разі міської літератури можливий вільний переклад.
3. При переказі літургічних (релігійних) текстів необхідний переклад від слова до слова.

4. Судження школи М. Грека –граматична теорія перекладу (важливість збагнення граматики іншої мови)
5. Синтетичні судження (перекладати і смисл, і форму викладання) належить Сімону Полоцькому , а також Данте та Цицерону.

Для XVII ст. характерний синтез крайніх тенденцій за змістом і за літературою, вільний і чітко дослівний переклад (взаємопросякання тенденцій перекладу релігійної та міської літератури)

XVIII ст. – для Російської Імперії переламне та перехідне століття. Перестає відчуватися потреба в релігійній літературі . Петро I забороняв перекладати релігійні тексти , негативно ставився до дослівного перекладу : “

На початку XVIII ст. перекладалися книги практичного змісту з військової справи , техніки, точних наук , питань права, збільшується цікавість до художньої літератури. Перекладали і античну літературу , філософів , істориків, сучасних французьких поетів.

У другій половині XVIII ст. характерний оптимістичний пафос (це відобразилося в теорії перекладу- перекладачі розуміють важкість перекладу , але вважають можливим її подолати) . Тредіаковський : “Це дійсно важко , але не вище за людські можливості “. Перекладач від творця тільки ім'ям різниться. Якщо творець був вигадливим , тож і перекладач має бути ще вигадливішим”.

Як і на Заході , в епоху класицизму була вимога великої свободи у виборі перекладацьких засобів , визнання за перекладачем такої ж ролі , як за автором (можливість спрощувати , скорочувати)

Протягом XVIII ст. у оригінальній та перекладеній літературі йшов процес створення літературної мови. Поети є водночас і перекладачами (Ломоносов , Державін , Тредіаковський, Сумароков). Між ними проводилися творчі змагання (кожен з них пропонував свою версію перекладу од Горація і псалмів , од Жана Батиста Руссо). Вони передбачалися для вузького кола читачів.

Також у XVIII ст. з'явилися перекладачі – професіонали. Було створено організацію “Зібрання , що намагається перекладати іноземні книги “ (складалося зі 114 чоловік)

XVIII ст.- початок XIX ст. – під час перекладів існує тенденція до зміни оригіналу. Державін перекладав оди Горація і назвав переклад “ Похвала сільського життя “ (є щі та патриархальне російське оточення)

Німецька балада Бюргера “ Ленора” у перекладі Жуковського була названа “Людмила”, у перекладі Катеніна-“ Ольга”.

Жуковський Василь Андрійович (1783-1852): “ Перекладач у прозі є раб , перекладач у віршах є суперник “.

Пушкін Олександр Сергійович дуже сильно вплинув на переклад. Він перекладав небагато текстів, але у різні періоди життя він обирав залежно від своїх смаків різні тексти. Ранній період – епіграми французьких поетів XVII –XVIII ст . еронична поезія Парні. Наступний період- захоплення англійською, особливо Горацієм , потім – зацікавленність до романтизму (переклад фьоклорних творів- балада Адама Міцкевича “Воевода” та “Будриз та його сини”). У перекладах Пушкіна- зацікавленність до орієнталістики (переклад уривків з “Корану” та “Пісня пісень “ із Старого Заповіту). В залежності від текста він по- різному перекладав (епіграми-вільно, фольклор та видатних поетів- намагався зберегти риси місцевого та історичного колориту).Він перекладав не з освічувальною, а з познавальною метою- не власне переклад , а збагачення своєї поетичної мови. Пушкін був супротивником дослівного перекладу , його переклади межують з оригінальною творчістю.

Вяземський Петр Андрійович (1792-1878)-протилежні погляди. Свої принципи втілював у перекладах кримських сонетів Адама Міцкевича (перекладав їх прозою) , дотримуючих форм польської мови , але цей шлях не став популярним.

Лермонтов М.Ю.- перекладав Байрона, Шиллера, Гейне, Гьоте, сообразуючи з вимогами романтизму (варації на задану тему). Його переклади видатні як внесок в оригінальну творчість, як російські вірші, які стали класичними.

Середина XIX ст.- у літературі характерна жорстока боротьба між двома тенденціями: мистецтво для мистецтва, та мистецтво для народа. З 1840 по 1860 рр. – найбільша у XIX ст. – кількість віршових перекладів.

Плещеев та Михайлов (мистецтво для народа)- перекладали сатиричні вірші Гейне, Шевченко Т., філософську поезію Гьоте та Беранже.

Фет, Майков, Мей, А.К. Толстой (мистецтво для мистецтва) – перекладали любовну лірику Гейне, його історичні балади, філософську поезію Гьоте, Беранже, балади Гьоте.

Інтереси обох груп пересіклися. Спільне у перекладачів обох груп- прагнення передати художньою своєрідність оригіналу та створити близький до нього ефект.

40-60 рр. XIX ст.– із перекладачів прози найбільш яскрава фігура-Іринарх Введенський (перекладав Ч. Дікенса та Текеря). Вільно поводився з текстом, намагаючись відобразити емоційне забарвлення, але це привело до того, що він додавав цілі фрази та абзаци; були стилістичні недбайливості (“облокотилася головою”, “жестокосерднє серця”). Але він довгий час вважався зразком у перекладі та увійшов в енциклопедію Брокгауза та Ефона. Він вважав, що перекладав так, як висловився би автор, живучи в Росії.

Кінець XIX-початок XX ст. – у літературному процесі час кризи реалізму та підготовка до сприймання модернізму. Кількість перекладів зростає, а їхня якість знижується (постійно зглажують художні особливості оригіналу).

Видатні перекладачі цього часу: Вейнберг, Кронеберг, Гербель, Мін, Лихачов, Холодковський.

Вейнберг – чудово перекладав прозу Гейне та п'єси Шекспіра, але для перекладання лірики Гейне йому не вистачало художнього почуття (використовував будь-який розмір вірша).

Кронеберг-переклав ряд трагедій Шекспіра.

Гербель-переклав лірику та драматургію Шекспіра й Шилера.

Мін – все життя перекладав “Божествену комедію” Данте.

Лихачов- перекладав п'єси Мольєра, Корнелія, Шилера.

Холодковський – переклав “Фауста” Гьоте, прозу Гьоте і п'єси Шекспіра.

У цей період з'являлося багато перекладів одразу ж після вихода оригіналу. Прозаїчні переклади здійснювалися безперервно, більш були представлені англійські та французькі письменники (Дікенс, Текерей, Гюго, Дюма – отець, Бальзак, Флобер, Мопасан, Золя). Німецькі письменники були представлені менш (проза Гьоте, Шилера, Гецне, Гофмана).

Заново перекладались твори прошлих століть: “Дон Кіхот”, “Робікзон Крузо”, “Подорожі Гулівера”, повісті Вольтера.

Північні скандинавські народи стали популярні в Росії тільки у кінці XIX ст. (Метерлінк, Ібсен, Кнут, Стриндберг, Сельма Лагерльов).

Вибір для перекладу авторів був випадковим. Більш за все перекладали польську літературу (А. Мицькевича), Вийшла антологія польської поезії під редакцією Гербеля. З чеського перекладали Яна Неруду.

Деякі переклади робилися непрофесійними перекладачами (видатнішими письменниками).

Тургенєв І.С. – 2 повісті Флобера, Достоевський Ф.М. – “Євгенія Гранде”, Бальзака, Л.М. Толстой – “Порт” Мопасана.

Усі вони підходили до перекладу суб'єктивно, керуючись не точністю, а власним стилем (персонажи говорять як в оригіналі твору).

Для перекладачів цього часу

характерно:

1) відсутність системи (цьому сприяли перекладання в суспільстві - якщо людина знає іноземну мову, вона може перекладати). Звідси – смислові помилки, безвідповідальність при передачі змісту (переказ); вносились фразеологічні реалії, властиві російській атмосфері.

2) Багатословіє, бідність словаря. Все це веде до ремісничого характеру переклада. В цих умовах виникла скептична оцінка проблеми перекладу. Потєбня: “Якщо слово однієї мови не покриває слово другої, однак можуть покривати один одного комбінації слів, картини, почуття зюдженою мовою. Гостроти не перекладались.

Максим Грек –

Перший професійний російський перекладач Преподобний Максим Грек увійшов у російську історію, перш за все, як видатний письменник і публіцист, а також як великий діяч і святий.

Його ім'я у звичайному житті - Михайло Триволист. Народився він близько 1470 року в місті Арті і належав до видатного візантійського роду. У 1480 році Михайло опиняється на острові Корфу (Керкіра), що належав Венеції. Тут він отримує класичну освіту. Пізніше їде до Італії, щоб продовжити освіту. Після падіння Візантійської імперії, Італія стала центром грецької освіченості, тут знайшли притулок тисячі греків.

В Італії Михайло провів десять років. Спочатку він оселився у Флоренції, що у той час була “другими Афінами”.

За висловом Г. Флоровського, Максим Грек “не був гуманістом у західному розумінні цього слова, але його можна назвати візантійським гуманістом”. Він негативно ставився до Аристотеля, відкидав західну схоластику і латинство. Перебування в Італії зумовило найвищий рівень Максима Грека як вченого – енциклопедиста.

Після того, як Михайло два роки провів у католицькому монастирі, він круто змінює своє життя. Ще від Іоанна Ласкариса він чув про книжкові багатства афонських монастирів. У 1504 році він лишає Італію і їде до Греції, на Афон (Святу гору).

На Афоні створюються і перші власні твори інока Максима. Безпосереднім його послуханням стає збір коштів для афонських монастирів. Задля цього преподобний мандрує містами та селищами Греції.

Так минає близько десяти років, після чого життя преподобного знову різко змінюється. У 1515 році великий князь Московський Василь III відправив на Афон послів з проханням прислати йому видатного перекладача книг.

Спочатку мова йшла про старця Савву, але той вже був дуже старий, тож інокі Афону вирішили послати замість нього Максима, який також був “видатний у Божому Писанні та придатний до тлумачення та перекладу усіляких книг”. Максим отримує грамоту від константинопольського патріарха до митрополіта Московського Варлаама і, разом з двома іншими афонськими монахами, Неофітом та Лаврентієм, їде спочатку в Канфу (зараз Феодосію) у Криму, а звідти – на Русь.

4 березня 1518 року Максим разом зі своїми супутниками приїхав до Москви, де був щиро прийнятий Василем III. Афонським гостям призначили для перебування Чудів монастир у Кремлі.

Першою книгою, яку йому запропонували перекладати, став Тлумачний Псалтир. Преподобний опинився у важкій ситуації. Справа в тому, що він у той час ще не знав словенської мови. Йому в помічники було призначено Дмитра Герасимова і Василя Ігнатова, які були перекладачами у Польському приказі латинської та німецької мов. Переклад здійснювався так: Максим перекладав з грецької на латину,

а його помічники - вже на російську мову . Зі слів перекладачів тексти записували писарі – інок Троїце – Сергієва монастиря Сілуан та відомий книгописьменник того часу Михайло Медоварцев .

Роботу було закінчено через рік та п'ять місяців . Переклад було відправлено на розгляд митрополіту Варлааму , який відзначив його дуже високо . Великий князь щедро обдарував Максима та доручив йому новий переклад , у цей раз тлумачення Діянь Опостольських . Максим Грек залишився на Русі за наполяганням руських князів . Тут він як і раніше займався перекладацькою діяльністю . Незабаром Максим вивчив російську мову . Серед його перекладів перше місце займають книги Священного писання , їхнє тлумачення , твори Отців церкви . Максим займався і виправленням перекладів , що вже існували . У російських книгах він знайшов численну кількість помилок і навіть нісенітниць , які рішуче виправляв . Максимові належать також численні оригінальні твори , що він писав з різних приводів .

Максим став першим на Русі дійсно енциклопедично освіченим вченим . Його вплив на книжкову культуру древньої Русі та на руських книжковців того часу був дуже великим .

Максима звинувачували у недостатній повазі до місцевих руських чудотворців , у засудженні руських священних книг . "Тут на Русі книги не відверті " , - казав Максим , - " інші книги зіпсували перекладачі , але і їх треба перекладати " .

У 1525 році Максима було притягнуто до суду церкви – вже за звинуваченням у ересі .

Головним обвинувачувачем на суді був митрополіт Даніїл . У провину преподобному були поставлені "еретицькі " (а насправді лише не зовсім вдалі або помилкові) вислови , які опинилися в його перекладах через недостатнє знання слов'янської та російської мов . За вироком суду преподобний був зісланий до Йосипо-Волокамського монастиря .

Шість років провів преподобний у тісній , вогкій , смрадній та зачаділій келії , де він терпів муки від диму , голоду та холоду .

Лише пізніше , у 1551 році преподобний Максим був визволений за наказом царя Івана Грозного та переведений з Твері до Троїце-Сергієвого монастиря .

У 1553 році Троїцю відвідав цар Іван Грозний , що прямував на богомілля у Кирилів монастир . До цього часу ставлення до Максима у колі царя діаметрально змінилося ; вченого афонця знову оточили пошана і повага . Цар мав бесіду із Максимом Греком .

Преподобний Максим помер у 1556 . Тіло святого було поховано у північно-західній стіні Свято-Духовського храму Троїце-Сергієвої лаври .

У 1591 році за благословінням патріарха Іова мощі преподобного були освідчені і знайдені цілими . У день відкриття мощів біля труни святого зцілилися шістнадцять людей .

У 1988 році на Помісному соборі Руської Православної Церкви , призначеному ювілею тисячоліття Хрещення Русі . Максим Грек названий святим . Пам'ять його святкується 21 січня (3 лютого) .

Заслуга М. Грека у перекладознавстві полягає в тому , що він перший показав вагомість граматичної будови мов , що перекладаються і фактично утворив граматичну школу

Література :

Сініцина Н. В. Максим Грек у Росії . М . , 1977 .

Лекція №3

Зміст поняття " Переклад "

Переклад являє собою один з найважливіших видів мовної діяльності (МД) , володіння яким необхідно для повноцінної роботи представників

найрізноманітніших спеціальностей . Переклад сьогодні є найбільш перспективним засобом подолання існуючих мовних бар'єрів . Очевидна зростаюча роль перекладу в удосконалюванні міждержавної комунікації , в обміні різною інформацією , що представляється на різних мовах . Про це свідчить постійне розширення ринку перекладу , масштаби підготовки перекладачів у різних країнах , а також розробка і впровадження автоматичних перекладацьких систем , практичні потреби багато в чому сприяють розвитку науки про переклад .

Проф. Бархударов Л. С. визначає переклад як “ процес заміни мовленнєвого твору (тексту) на одній мові мовленнєвим твором (текстом) на іншій мові при збереженні незмінного плану змісту “ . Це значить , що при перекладі відбувається заміна одиниць мови , але зберігаються незмінним план змісту , тобто передана текстом інформація . Звідси випливає , що найважливішою задачею , наявною перед перекладачем у процесі здійснення перекладу , є відшукання у вихідному тексті мінімальної мовної одиниці , що підлягає перекладу , тобто такої одиниці , якій повинна бути підібрана відповідність у мові , на яку перекладають (ПМ) , але складові частини якої по окремоті не передаються засобами ПМ .

Таку одиницю прийнято називати одиницею перекладу .

Отже , одиниця перекладу - це найменша одиниця вихідної мови (ВМ) , що має відповідність у ПМ та складну будову , але частини її , по окремоті узяті , “неперекладні “ , тобто в тексті перекладу їм ніяких відповідностей установити неможливо .

У круг діяльності перекладу входять :

- художня література (проза , поезія) ;
- публіцистика ;
- наукова література ;
- документи ;
- ораторська мова ;
- ділові папери ;
- кінофільми .

Переклад – це процес , що розпадається на два етапи :

1. Психічний акт (твір , створений на одній мові , перетворюється на іншій мові) ;
2. Результати перекладу (новий текст на іншій мові) .

У науці існують два напрямки :

- 1) досліджує співвідношення між оригіналом і перекладним текстом.
- 2) психолінгвістика (чи деякі галузі психології) – займається процесами , що відбуваються в розумі перекладача .

Загальними є 2 положення :

1. Ціль перекладу – як найближче познайомити читача з текстом .
2. Перекласти - значить найвірніше виразити те , що було створено засобами іншої мови (у цьому міститься відмінність перекладу від переказу , адаптації та ін.)

У поняття “переклад“ входить наступне :

1. Текст може перекладатися з близькоспорідненої мови чи неспорідненої.
2. З літературної мови на діалект і назад .
3. З літературної мови одного періоду на літературну мову іншого періоду .

Вимоги до перекладеного тексту :

1. Повинний бути зрозумілий і доступний читачеві .
2. Повинний відповідати нормам тієї мови , на яку перекладається .
3. Перш ніж приступити до перекладу , необхідно :
  - а) Самому собі усвідомити в точності і проаналізувати , що перекладається (історія , культура . ментальність , жанр , стиль) ;

б) Вибрати відповідні засоби вираження (лексика, граматики, художні засоби).

Рівні мовної ієрархії при перекладі.

У сучасному мовознавстві прийнято розрізняти наступні рівні мовної ієрархії:

- рівень фонем;
- рівень морфем;
- рівень слів;
- рівень словосполучень;
- рівень речень;
- рівень тексту.

Переклад на рівні фонем, морфем, слів

Залежно від того, на якому рівні ВМ знаходиться одиниця перекладу, розрізняються відповідно: переклад на рівні фонем, морфем, рівня слів і т.ін. Розглянемо трохи докладніше ці різновиди перекладу на різних рівнях мовної ієрархії.

1. Переклад на рівні фонем.

Фонема, як відомо, не є носієм значення - вона грає в мові тільки змісторозрізняючу роль, однак, у практиці перекладу мають місце випадки, коли одиницями перекладу виявляються саме фонемні, тобто фонемні ВМ замінюються найближчими до них по артикуляції і звучанню фонемні ПМ так, англійське слово "lady" перекладається на російську як "леди" тобто при перекладі здійснюється заміна фонем англійського слова найближчими до них російським фонемами: англ. фонема [l] відповідає російська [л], англійському дифтонгу [ei] - російське [о], англійському [d] - російське [Д], англ. [I] - російське [и]. (Ми говоримо про фонемні, а не про літери, тому що вихідною формою мови є форма, одиницями якої є фонемні; літери ж - лише більш - менш точне зображення фонемного складу мови на письмі).

Переклад на рівні фонем зустрічається в дуже обмеженій кількості випадків. Більш - менш регулярно він застосовується лише при передачі власних імен, наприклад, англ. Churchill - рос. Черчіль; англ. Liverpool - рос. Ліверпуль і ін., а також при передачі реалій, що не мають відповідностей у соціальному і культурно-побутовому житті нашої країни, наприклад "tribalism" - рос. "трайбализм", англ. "speaker" - рос. "спікер" (у палаті громад); англ. "teach-in" - рос. "тіч-ін" і ін.

2. Переклад на рівні морфем.

У ряді випадків одиницею перекладу виявляється морфема, тобто кожній морфемі перекладного слова у ВМ відповідає визначна морфема в співвіднесеному з ним слові ПМ. Наприклад, англ. слово "president" в окремому контексті перекладається на російську мову як "голова" "president of the General Assembly - Голова Генеральної Асамблеї". Якщо ми розглянемо морфемну структуру англ. і російського слів, то побачимо що кожній морфемі англійського відповідає окрема морфема російського:

Pre sid ent

Пред-сед-атель

Інший приклад перекладу на рівні морфем - англійське слово (однобічність)

One sided ness

Одно-біч-ність

Переклад на рівні морфем, як і фонем - теж порівняльно рідкісне явище, морфемна структура слів, що мають однакові значення, у різних мовах найчастіше не збігається, особливо якщо брати до уваги не тільки лексичні, але і граматичні морфемні набір яких у різних мовах різний.

3. Переклад на рівні слів.

Приклад: He came home. Він прийшов додому.

My friend lives in Moscow. Мій друг живе в Москві.

Who told you this? Хто сказав вам це?

Тут слова виступають як одиниці перекладу. Такий переклад (послівний чи дослівний)

зустрічається набагато частіше, ніж переклад фонемний чи поморфемний. Однак і він обмежений у сфері застосування-як правило у реченні лише частина слів одержує при перекладі дослівні відповідності, тоді як інші слова таких відповідностей не мають. Лише у небагатьох випадках усе речення в цілому перекладається на рівні слів, як правило це- дуже прості речення (див. приклад).

4. Переклад на рівні словосполучень.

Ідіоматичні чи стійкі словосполучення, тобто фразеологізми, значення таких словосполучень, як відомо, це дорівнює сумі значень, що входять у сполучення слів, у силу чого послівний переклад виявляється в переважній більшості випадків неможливим і одиницею перекладу виступає все словосполучення в цілому. Приклад: англ. "take part", - рос. "брати участь", англ. "first night" – рос. "Прем'єра", англ. "a fly in the ointment"-рос.- "ложка дьогтю у бочці меду", нерідко одиницею перекладу виявляється вільне словосполучення: "with his hands in his pockets"-русс. "засунувши руки в кишені"- тут у перекладі на рівні слів відповідностей установити неможливо, тому що російському слову "засунувши" немає ніякої словесної відповідності у вихідному англійському реченні; у цілому все російське словосполучення є перекладацьким еквівалентом відповідного англійського. Цей вид перекладу- дуже розповсюджений. Найчастіше зустрічається такий вид відповідностей, у якому деякі слова в реченні перекладаються дослівно (тобто переклад на рівні слів), а інша частина речення перекладається на рівні словосполучень.

Приклад:

The terrestrial globe is a member of the solar system.

Література: Бархударов Л.С. "Язык и перевод", М., 1975.

Бархударов Л.С. "Тетради переводчика", М., 1969.

Лекція №4

Деякі основні аспекти перекладознавства

До середини двадцятого сторіччя мовознавцям довелося докорінно змінити своє відношення до перекладацької діяльності і приступити до її систематичного вивчення. У цей період на перший план почав висуватися переклад політичних, комерційних, науково-технічних і інших «ділових» матеріалів, де особливості індивідуально-авторського стилю, як правило, мало істотні. У зв'язку з цим усе більш чітко стали усвідомлювати, що **основні труднощі перекладу і весь характер перекладацького процесу обумовлюються розбіжностями в структурах і правилах функціонування мов**, що беруть участь у цьому процесі. Ну, а якщо мова йде про якесь співвідношення мов, те його вивченням повинні, природно, займатися мовознавці. Крім того, що зросли вимоги до точності перекладу також підкреслювали роль мовних одиниць. При перекладі матеріалів подібного роду вже не можна було задовольнятися вірністю перекладу «у цілому», однаковістю впливу на читача оригіналу і перекладу. **Переклад повинний був забезпечити передачу інформації у всіх деталях, аж до значень окремих слів. Бути цілком автентичним оригіналу.** Усе ясніше ставала мовна першооснова перекладацького процесу. Необхідно було з'ясувати, у чому складається лінгвістична сутність цього процесу, у якому ступені він визначається власне лінгвістичними факторами, у яких межах такі фактори обмежують точність передачі інформації.

Необхідність лінгвістичного вивчення перекладу обумовлювалася і задачею **масової підготовки перекладачів**. Тепер уже перекладацькою діяльністю займалися не тільки особливо обдаровані люди, що опанували умінням переводити або самостійно, або методом «індивідуального учнівства» під керівництвом якого-небудь майстра-перекладача. Для задоволення величезної потреби в перекладачах у багатьох країнах були

створені перекладацькі школи, факультети й інститути, перед якими стояла задача забезпечити у встановлений термін підготовку значного числа перекладачів досить високої кваліфікації. Як правило, підготовка перекладачів здійснювалася на базі навчальних закладів – університетів і інститутів, - де вивчалися іноземні мови, і на частку викладачів мов випала задача створити раціональні програми і навчальні посібники для навчання перекладу. А для цього потрібно було розкрити сутність перекладацького процесу, уміти виділити лінгвістичні і екстралінгвістические фактори, що впливають на його хід і результати. Фахівці-мовознавці повинні були створити необхідну наукову базу для побудови ефективного курсу підготовки висококваліфікованих перекладачів.

Здійснення масової підготовки перекладацьких кадрів знайшло недостатність традиційної формули кваліфікації перекладача: «Для того, щоб перекладати, необхідне знання двох мов і предмета мови». Виявилось, що фактори, зазначені в цій формулі, самі по собі не забезпечують уміння кваліфіковано перекладати, що треба не просто знати дві мови, але знати їхній «по-перекладески», тобто в сполученні з правилами й умовами переходу від одиниць однієї мови до одиниць іншого. Теорія перекладу повинна була визначити ці правила й умови і показати шляху створення подібного «перекладацької двомовності».

Так був покладений початок нової наукової дисципліни – перекладознавства. Сумніву в можливості вивчати переклад лінгвістичними методами розсіялися, як тільки мовознавці почали розглядати це явище не тільки як результат індивідуальної творчості перекладача, але і як **особливий вид мовної діяльності**, у ході якої одиниці мови перекладу вибираються у визначеній залежності від мовних одиниць, використаних в оригіналі. Тому, як і в будь-якому лінгвістичному дослідженні, дослідники перекладу займалися тепер не формулюванням правил, яким повинний впливати перекладач, а вивченням співвідношення мовних і мовних одиниць двох мов, встановлюваного в процесі перекладу. «Полев матеріалом» для дослідження служать тексти оригіналу і перекладу, зіставлення яких дає об'єктивні фактичні дані для наступних теоретичних узагальнень. Таким чином, вивчення перекладу, ставить своєю метою, у першу чергу, опис реальних перекладацьких фактів, тобто **носить дискриптивний, а не прескриптивний характер**. З'ясувавши дійсне співвідношення одиниць двох мов, що виникає в процесі перекладу, теорія перекладу може потім виробляти рекомендації про те, які методи доцільно використовувати перекладачу, щоб забезпечити правильний вибір варіанта перекладу.

Початок серйозному вивченню лінгвістичних аспектів перекладу поклали радянські мовознавці. У 1950 *Я.И. Рецкер* опублікував статтю, у якій висловив переконання, що вибір перекладачем того чи іншого варіанта перекладу часто аж ніяк не довільний, а **закономірний** і визначається співвідношенням одиниць двох мов, що беруть участь у процесі перекладу. Для багатьох одиниць мови оригіналу існують більш-менш регулярні способи перекладу на мову перекладу. *Я.И. Рецкер* назвав ці способи «**закономірними відповідностями**» і запропонував розрізнити три типи відповідностей: еквіваленти, аналоги й адекватні заміни. Хоча ця класифікація виявилася не цілком послідовною, саме поняття «відповідність» міцно увійшло в дослідницьку практику. Особливо важливим було твердження методу зіставлення перекладів з їхніми оригіналами для виявлення мовних закономірностей перекладацького процесу. У наступні десятиліття до проблеми перекладацьких відповідностей зверталися багато авторів стосовно різних комбінацій мов. Для англійської і російської мов багатий фактичний матеріал про типи і способи застосування відповідностей міститься в книзі *Л.С. Бархударова* «Мова і переклад». У 1953 р. вийшла книга *А.В. Федорова* «Введення в теорію перекладу», у якій уперше була проголошена необхідність і можливість створення лінгвістичної теорії перекладу. Книга, у цілому, мала загальфілологічний характер: у ній значне місце приділялося літературознавчим аспектам перекладу, але в той же час підкреслювалася важливість

мовознавчого аналізу перекладацької діяльності. *А.В. Федоров* запропонував розрізнити **загальну теорію перекладу**, що виробляє рекомендації для будь-яких комбінацій мов, і **приватну теорію перекладу**, що описує відповідності між якими-небудь двома мовами, вказав і необхідність вивчати особливості перекладу текстів різних функціональних стилів і жанрів, обґрунтував класифікацію відповідностей на лексичні, граматичні і стилістичні, намітив загальні принципи оцінки якості перекладу.

За рубежем перша книга, цілком присвячена лінгвістичним аспектам перекладу, з'явилася в 1958 році. Її автори – *Ж.П. Провіні і Ж. Дарбельне* – назвали свою роботу «Порівняльна лінгвістика французької й англійської мов». (Vinai J.P. et Darbelnet J. *Stylistique comparee du francais et de l'anglais*. – Paris, 1958). У книзі проводиться порівняльний аналіз цих мов з метою виявити одиниці, що могли б замінити один одного при перекладі, хоча при цьому не завжди вказується, чи перевірялися виділені відповідності шляхом зіставлення в реальних чи перекладах вони були обрані лише тому, що мають однакові значення в системах двох мов. Багатий фактичний матеріал, зібраний у книзі, показує великі перспективи розробки приватних теорій перекладу, і по її зразку були написані аналогічні роботи з інших пар мов. Важливою заслугою Ж.П. Провіні і Ж. Дарбельне є спроба систематизувати різні способи перекладу, що було пізніше використане при описі перекладацьких трансформацій, за допомогою яких здійснюється процес перекладу.

Серйозну спробу показати важливість використання досягнень сучасного мовознавства для вивчення перекладу почав у 1963 році *Ж. Мунэн*. Цей видний французький лінгвіст, що опублікував згодом ряд інших цікавих робіт з теорії перекладу, присвятив свою книгу «Теоретичні проблеми перекладу» (Mounin G. *Les problémes théoriques de la traduction*. - 1963) аналізу тих обмежень, що накладають розходження в системах двох мов на повне відтворення змісту оригіналу при перекладі. Особлива увага Ж. Мунэн приділив розбіжностям семантичних структур мов, специфіці членування в кожній мові даних досвіду, відображенню в мові особливостей культури й історії колективу, що говорить. Підкреслюючи, що дані контрастивної лінгвістики свідчать про розбіжність у різних мовах не тільки означаючих, але і що означаються, Ж. Мунэн переконливо показує, що переклад – це не проста підстановка слів однієї мови замість слів іншої мови, що він завжди зв'язаний з визначеними перетвореннями, що залежать від співвідношення мов. Разом з тим неможливість безпосереднього переносу змісту тексту з однієї мови в іншій не означає для Ж. Мунэна «принципової неперекладності» чи відлучення перекладу від мовознавства. Навпроти, він вважає за необхідне усебічно вивчати мовну специфіку перекладу, щоб визначити його можливості і границі.

У 1964 році з'явилися дві роботи, що значно сприяли розвитку загальної теорії перекладу. Хоча книга американського лінгвіста Ю. Найди «До науки перекладати» (Nida E. *Toward a Science of Translating*. – London, 1964) присвячена специфічним проблемам перекладу Біблії, ці проблеми розглядаються з позицій теоретичного мовознавства, і багато положень, висунуті автором книги, мають відношення і до перекладів текстів іншого характеру. Для Ю. Найди проблеми перекладу – це насамперед проблеми семантичні, зв'язані з інтерпретацією перекладачем змісту тексту оригіналу й інтерпретацією рецептором (одержувачем) перекладу змісту тексту мовою перекладу. У книзі докладно розглядаються методи аналізу семантики мовних одиниць і способи передачі на іншій мові різних типів значень – референтних, емотивних і власне лінгвістичних. Велика увага в книзі приділено забезпеченню необхідного впливу на рецепторів перекладу. Ю. Найда вводить поняття «динамічна еквівалентність», для досягнення якої перекладач повинний орієнтуватися на формальні особливості оригіналу (що часто робили перекладачі Біблії), а на *реакцію рецепторів перекладу*, домагаючись максимальної зрозумілості і природності перекладу, дотримання всіх норм мови, на який робиться переклад. У книзі, як і в більш пізніх роботах Ю. Найди, представлений багатий фактичний матеріал, і в ній можна знайти чимало коштовних спостережень, що

стосуються техніки перекладу, використання при перекладі опущень, додавань, переміщень і ін.

У цьому ж році з'явилася робота *И.И. Ревзина і В.Ю. Розенцвейга* «Основи загального і машинного перекладу», у якій розглядається ряд принципів побудови теорії перекладу. Автори роботи справедливо вказують, що основна задача лінгвістичної теорії полягає не в тім, щоб формулювати якісь апіорні вимоги до перекладу, а в тім, щоб вивчати й описувати об'єктивну реальність. Інакше кажучи, теорія перекладу повинна мати дескриптивний, а не прескриптивний характер. **Будь-які нормативні рекомендації повинні бути результатом опису процесу перекладу, а не передувати цьому опису.** Розглядаючи процес перекладу як перетворення тексту оригіналу в текст перекладу, И.И. Ревзин і В.Ю. Розенцвейг вважають за необхідне розрізнати два шляхи здійснення такого перетворення: **«власне переклад»**, коли відбувається безпосередній перехід від одиниць однієї мови до одиниць іншої мови, і **«інтерпретацію»**, коли перекладач спочатку усвідомлює, яка дійсність коштує за одиницями мови в оригіналі, а потім описує цю дійсність засобами мови перекладу. Хоча протиставлення власне перекладу й інтерпретації зазнало критики в ряді більш пізніх публікацій, ідея про здійснення перекладацького процесу шляхом звертання до дійсності знайшла витті втілення в ситуативній моделі перекладу.

Прикладом успішного поширення на переклад общезыковедеских концепцій може служити робота *Дж. Кэтфорда* «Лінгвістична теорія перекладу», опублікована в 1965 році. (Catford J.C/ FA Linguistic Theory of Translation. – London, 1965). Дж. Кэтфорд справедливо вважає, що центральною проблемою теорії перекладу є розкриття поняття **перекладацької еквівалентності**, виявлення ступеня значеннєвої близькості між співвіднесеними висловленнями в оригіналі і перекладі. На його думку, еквівалентність повинна визначатися емпірично, шляхом зіставлення реально виконаних перекладів з їхніми оригіналами. Виходячи з положення, що план змісту одиниць мови настільки ж специфічний, як і їхній план вираження, Дж. Кэтфорд затверджує, те при перекладі аж ніяк не відбувається чи переносу відтворення значень одиниць оригіналу, а лише заміна значень в одній мові значеннями в іншій мові. Застосовуючи компонентний аналіз значень слів і граматичних одиниць, він показує, що в основі такої заміни лежить лише частковий збіг семного складу співвіднесених висловлень в оригіналі і перекладі. Проведений Дж. Кэтфордом аналіз підтвердив можливість здійснення процесу перекладу в рамках семантичної моделі, хоча подальші дослідження показали, що еквівалентність перекладу далеко не завжди ґрунтується на частковій спільності сем.

Велику роботу з розробки принципів лінгвістичного підходу до вивчення перекладу проробив болгарський дослідник *А. Людсканов*. У фундаментальній роботі «Людин і машина в ролі перекладача» (Людсканов А. Превеждат човекът і машината. – Софія, 1967) А. Людсканов дає огляд основних напрямків наукового аналізу перекладацької діяльності, визначає предмет і розділи перекладознавства. Розглядаючи переклад як **засіб межъязыковой комунікації**, він бачить задачу перекладу в забезпеченні можливості такої комунікації шляхом заміни знаків одного мовного коду знаками іншого мовного коду при охороні інваріанта переданої інформації. Особливо підкреслюється, те задача передачі інваріантної інформації коштує перед перекладачем у всіх випадках, незалежно від мети самого переданого повідомлення. Центральне місце в книзі А. Людсканова займають питання машинного перекладу і використання штучних мов.

Література: Комісаров В.Н. «Лінгвістика перекладу», М., 1980.

Комісаров В.Н. «Общая теория перевода», М., 2000.

Лекція №5

Проблеми перекладознавства в 80-і роки ХХ століття.

Найбільш серйозною перекладацькою роботою можна вважати книгу С. Баснет-Макгайр «Перекладацькі дослідження». У вступі до своєї монографії С. Баснет-Макгайр вказує, що в теорії перекладу варто розрізняти 4 розділи. Перші два орієнтуються на результат перекладу і включають питання історії перекладу і ролі перекладу в культурі ПЯ. На думку автора, ці теорії перекладу мають справу винятково з художнім перекладом і історія перекладу – це частина історії літератури. Третій, іменованій «Переклад і лінгвістика», охоплює широке коло проблем, -зв'язаних із зіставленням одиниць ИЯ і ПЯ, перекладною еквівалентністю і узагалі всіма питаннями «не художнього перекладу». І, нарешті, четвертий розділ – «Переклад і поетика» охоплює всю область теорії і практики знов-таки художнього перекладу.

Як видно, основну увагу автор книги припускає приділити питанням художнього перекладу. Центральне місце в ній займає перша загальнотеоретична частина, а дві інші частини присвячені відповідно історії теорії перекладу і специфічних проблем художнього перекладу.

Цікавий матеріал представлений у другій частині книги, присвяченої історії перекладацьких навчань. С. Баснет запропонувала класифікувати історію перекладознавства не по періодах, а по напрямках і виділила цілий ряд таких тенденцій:

Насамперед, ще в Давньому Римі проявилися дві протилежні тенденції. З одного боку, розвивався «вільний переклад» тобто був доступний грецький оригінал, і перекладач прагнув створити гідний йому витвір. З іншого боку, перекладачі віддавали перевагу дослівності, оскільки навіть зміна одного прийменника могла спричинити обвинувачення в ересі.

Наступна тенденція в перекладі зв'язана з формуванням нових європейських мов. Тут у перекладах відзначаються численні наслідування і запозичення як засіб збагатити стиль і мову. У той же час прагнення використовувати класику для ствердження національних мов, характерне для епохи Відродження, доводило до багатьох вільностей у перекладі.

Окремий напрямок складає «переклад, що виправляє», особливо популярний у Франції 18 сторіччя, коли перекладачі перебудовували по-своєму, «поліпшували» перекладних авторів відповідно до вимог «гарного смаку».

З інших напрямків теорії перекладу, розглянутих у цьому розділі книги, можна згадати тенденції, що С. Баснет називає «романтизмом» і «постмодернізмом». Прихильники таких концепцій (Шлегель, Шеллі, а пізніше Шлейермахер), підкреслюючи роль перекладів у розвитку літератури і культури народу, ратували за збереження дивовижності, чужерідності мови, що свідчили про новизну, приналежність до іншої культури.

С. Баснет-Макгаер підкреслює два аспекти:

1. Літературний текст – це цілісна структура, що входить у загальну структуру з іншими текстами. Ціль перекладу – передати цілісність, і для досягнення цієї мети можливі будь-які зміни.
2. Перекладач – це, насамперед читач, що інтерпретує текст.

Прагнення охопити широке коло перекладацьких проблем характерно для робіт з теорії перекладу і в наші роки. Про це свідчить і збірник «Перекладацький спектр», опублікований у 1981 році. У теоретичному плані найбільший інтерес представляє стаття «Переклад і подоба» (автор С. Росс). Констатуючи, що повна тотожність неможлива навіть між двома різними текстами на одній мові, С. Росс вказує, що недостатньо передати в перекладі намір автора, оскільки в цьому випадку довелося б визнати, що може існувати лише один правильний переклад. Насправді, переклад відбиває розуміння перекладачем оригіналу, а всяке розуміння – це одне з можливих тлумачень на основі

зовнішніх факторів. Мова може йти лише про подобу перекладу оригіналу, що допускає чотири різних трактування:

1. Існує якийсь єдиний витвір, укладений в тексті і виведений з тексту чи з наміру автора. Якщо переклад правильно його інтерпретує, то і переклад може бути об'єктивно вірним.
2. Переклад – це складний процес, що протікає під впливом безлічі факторів. Передати еквівалентно всі, що містяться в оригіналі, неможливо. Необхідний вибір, а звідси і принципова множинність рішень.
3. Переклад – це евристичний процес, спроба перекинути мост між різними епохами і світами. Тому об'єктивного перекладу не буває, у кращому випадку досягається вдале розкриття розходження світів.
4. Переклад (як і будь-яке тлумачення) – це різні форми висловлень про оригінал, що стоять до нього у відношенні «багато». Немає зробленого перекладу, але переклад може бути чудовим і невдалим за визначеними критеріями.

Література: Швейцер А.Д. “Перевод и лингвистика” – М., 1973.

Лекція №6

Проблеми сучасного перекладознавства. (Комісаров В.Н.)

Сучасне перекладознавство сформувалось як самостійна наукова дисципліна в основному в другій половині двадцятого сторіччя. Післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування, що викликало різке збільшення потреби в перекладах і перекладачах, стало могутнім стимулом для росту теоретичних досліджень перекладацької діяльності. За останні 50 років з'явилася величезна кількість робіт, велика різноманітність теоретичних концепцій і методів дослідження.

Сучасне перекладознавство - результат міждисциплінарних досліджень, що використовують методи цілого ряду наук (літературознавства, когнітивної й експериментальної психології, нейрофізіології та етнографії).

Однак внаслідок багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин більшість робіт в області теорії перекладу має більш-менш яскраво виражену лінгвістичну основу. Для успішного формування лінгвістичного перекладознавства існує цілий ряд важливих передумов:

1) У другій половині ХХ сторіччя мовознавство значно розширило область своїх інтересів. Від виняткової уваги до розвитку і структури мовних систем воно звернулося до широкого кола проблем, що визначають можливість використання мови як знаряддя думки і засіб мовної комунікації. У центрі уваги лінгвістів виявилася смислова сторона мовних одиниць і мовних витворів, зв'язок мови з мисленням, реальною дійсністю, із суспільством і культурою, з іншими знаковими системами. З'явилися нові лінгвістичні дисципліни та області дослідження, такі як когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвістика тексту, теорія мовних актів і т.п. Мовознавство перетворилося в справжню макролінгвістику - цілий комплекс лінгвістичних дисциплін, що вивчають усе різноманіття форм, способів, результатів і особливостей існування мови в людському суспільстві. Тільки така лінгвістика могла зайнятися теоретичним осмисленням сучасної перекладацької діяльності.

2) Спроби створити систему машинного перекладу, передати функції перекладача комп'ютеру, здатному виконувати цю роботу набагато швидше і дешевше. Але вчені-лінгвісти переконалися, що основні перешкоди в цій області лежать не в обмежених можливостях комп'ютера, а в недостатності наших знань про сутність перекладацького процесу, необхідних для створення повноцінних програм, багато розроблювачів-лінгвістів

звернулися до вивчення перекладу "людського", сподіваючись таким шляхом вирішити виниклі проблеми.

3) Суб'єктивний фактор. Виникла потреба в масовій підготовці професійних перекладачів, яка привела до створення численних перекладацьких шкіл і відділень, що в основному створювалися в університетах і інститутах іноземних мов. У ролі викладачів перекладу поряд із самими перекладачами виявилися університетські вчені-філологи і лінгвісти, що одні з перших усвідомили необхідність теоретичного осмислення перекладацької діяльності для розробки науково обґрунтованих навчальних програм.

4) Зміни в характері перекладацької діяльності. У ХХ сторіччі усе більш важливе місце - і по обсягу, і по соціальній значимості - стали займати переклади текстів спеціального характеру - інформаційних, економічних, юридичних, технічних і т.п. (Якщо в художній літературі головне передати художньо-естетичні достоїнства оригіналу, то в таких перекладах на перший план виступили власне мовні проблеми). Тобто перекладач мусить вирішувати чисто лінгвістичні проблеми, обумовлені розходженнями в семантичній структурі й особливостями використання двох мов у процесі комунікації. А, отже, вивчити такі перекладацькі проблеми доцільно лінгвістичними методами.

В той час багато вчених, які зробили значний внесок у розвиток сучасного перекладознавства, не вважають себе лінгвістами, а деякі з них особливо підкреслюють обмеженість і неправомірність лінгвістичного підходу до дослідження перекладацької діяльності. Це порозумівається тим, що перекладознавство - це особлива наукова дисципліна, що має багато інтердисциплінарних аспектів. Сама по собі одна лінгвістика не може розкрити всю багатогранність цього складного виду діяльності.

Видатний американський лінгвіст Ю.Найда, який зробив великий внесок у розвиток сучасного перекладознавства, пропонує звести різні теорії перекладу до чотирьох основних підходів:

- філологічний
- лінгвістичний
- комунікативний
- соціосемантичний

Філологічний напрямок виник історично раніше інших, зосередився в основному на проблемі відповідності перекладу тексту оригіналу, на принципах адекватності перекладу, заснованих на філологічній інтерпретації перекладних текстів. Визначення понять адекватності й еквівалентності і сьогодні залишається в центрі уваги перекладачів.

Лінгвістичний підхід представляється природним наслідком того, що переклад завжди має справу з двома мовами. Основна увага приділяється змістовним відносинам між оригіналом і перекладом.

В основі комунікативного підходу лежить запозичення в теорії комунікації основних понять, як джерело, повідомлення, рецептор, зворотний зв'язок, процесів кодування і декодування.

Соціосемантичний підхід зосереджує увагу на соціальних аспектах і взаємодії різних знакових систем у реальних актах вербальної комунікації.

Як і всяка наукова дисципліна, сучасне перекладознавство створювалося зусиллями вчених багатьох країн, у першу чергу тих, де перекладацька діяльність придбала широкий розмах. Чимала заслуга в цій області належить вітчизняній науці. Багато цінних результатів отримано вченими США, Великобританії, Франції, Німеччини і ряду інших країн.

Теоретичне осмислення перекладацької діяльності має безсумнівне практичне значення. Професійна компетенція припускає знайомство з основними положеннями сучасного перекладознавства й уміння використовувати їх при рішенні практичних задач. Вивчення праць вітчизняних і закордонних теоретиків перекладу складає важливу роль підготовки майбутніх перекладачів.

Література: Комісаров В.Н. “Лингвистика перевода”, М., 1970.

Лекція №7

Типи перекладів

Системний аналіз перекладацької практики і теорії дозволяє побудувати єдину типологію перекладів, що узагальнює різні сторони підготовки, виконання, презентації і функціонування перекладу і співвідноситься з іншими основними компонентами перекладацької діяльності [20,174].

Типологізація перекладів здійснюється за наступними параметрами:

1. За співвідношенням типів мови перекладу і мови оригіналу;
2. За характером суб'єкта перекладацької діяльності і його відношенням до автору тексту, що перекладається;
3. За типом перекладацької сегментації і способом переробки перекладацького матеріалу;
4. За формою презентації тексту перекладу і тексту оригіналу;
5. За характером відповідності тексту перекладу тексту оригіналу;
6. За жанрово- стилістичними особливостями і жанровою приналежністю перекладного матеріалу;
7. За повнотою і типом передачі смислового змісту оригіналу ;
8. За основними функціями;
9. За первинністю тексту- оригіналу;
10. За типом адекватності

1) Переклади, що виділяються за співвідношенням типів мови перекладу і мови оригіналу : внутрімовний переклад- тлумачення словесних знаків за допомогою знаків тієї ж мови :

- *діахронічний (історичний) переклад* (переклад на сучасну мову історичного тексту, написаного мовою попередньої епохи) ;

- *транспозиція* (переклад тексту одного жанру функціонального стилю в інший жанр функціонального стилю).

Міжмовний переклад – перетворення повідомлення, вираженого засобами будь-якої однієї знакової системи , в повідомлення , виражене засобами іншої знакової системи :

- *бінарний переклад* (переклад з однієї приподньої мови на іншу) ;
- *інтерсеміотичний переклад* (переклад з природньої мови на штучну чи навпаки);
- *трансмутація* (переклад з будь-якої штучної мови на іншу штучну мову).

2) Переклади, що розрізняються за загальною характеристикою суб'єкта перекладацької діяльності і за його відношенням до автора перекладацького тексту : традиційний переклад – переклад , виконаний людиною:

- *переклад , виконаний перекладачем , що не є одночасно автором перекладного тексту ;*

- *авторський (авто-) переклад* (переклад , виконаний автором оригінального тексту) ;
- *авторизований переклад* (переклад оригінального тексту , апробований автором).
- *машинний* (автоматичний) переклад – переклад, виконаний комп'ютером;
- *змішаний переклад* – переклад з використанням значної частки традиційної (чи машинної) переробки тексту.

3) Переклади, зроблені за типом перекладацької сегментації тексту і одиниць перекладу , що були використані :

- *поморфемний переклад* – переклад, виконаний на рівні окремих морфем , не звертаючи уваги на їхні структурні зв'язки ;

• *літерний переклад* – переклад, виконаний на рівні окремих слів не звертаючи уваги на смислові, синтаксичні і стилістичні зв'язки між словами;

• *фразовий переклад* – переклад, виконаний на рівні окремих речень або фраз, перекладених послідовно одне за іншим;

• *абзацно-фразовий переклад* – переклад, здійснений на рівні окремих речень або абзаців, перекладених послідовно одне за іншим;

• *суцільно текстовий переклад* – переклад цілого тексту, не виділяючи окремі слова, речення або абзаци в окремі одиниці перекладу.

4) Переклади, виділені за ознакою форми презентації тексту – перекладу і тексту-оригіналу. Письмовий переклад – переклад, виконаний в писемній формі:

• *письмовий переклад писемного тексту* (переклад письмового тексту, виконаний у писемній формі);

• *письмовий переклад усного тексту* (переклад усного тексту, виконаний у писемній формі).

Усний переклад-переклад, виконаний в усній формі:

• усний переклад усного тексту (переклад усного тексту, виконаний в усній формі);

◦ *синхронний переклад* (усний переклад, здійснений практично одночасно з виголошенням тексту-оригіналу);

◦ *послідовний переклад* (різновид усного перекладу, здійсненого після прослуховування певної одиниці тексту, в паузах між цими одиницями);

◦ *однобічний переклад* (усний переклад, здійснений тільки в одному напрямку, тобто з однієї мови на будь-яку іншу мову);

◦ *двосторонній переклад* (послідовний усний переклад розмови, здійснений з однієї мови на іншу і навпаки);

• усний переклад письмового тексту (переклад письмового тексту, виконаний в усній формі);

5) Переклади, виділені за ознакою характеру і якості відповідності тексту перекладу тексту-оригіналу:

• *вільний переклад* (переклад, що відтворює основну інформацію оригіналу з можливими відхиленнями – додаваннями, пропусками і т. п.; здійснюється на рівні тексту, тому для нього категорії еквівалентності мовних одиниць виявляються не релевантними):

◦ *інтерпритація* (від перекладу, що базується на звертанні до немовних видів діяльності, на відміну від власне перекладу, здійсненого за заданими правилами переходу від засобів вираження, що належать іншій мовній системі);

• *адекватний переклад* (переклад, що відповідає оригіналу і виражає ту ж комунікативну мету, що й оригінал);

• *точний (правильний) переклад* (переклад, що характеризується семантичною точністю, тобто є семантичне повно і правильно переданим планом змісту оригіналу);

• *автентичний переклад* (переклад офіційного документа, що має однакову юридичну чинність з оригіналом; відповідно до міжнародного права текст умови може бути зробленим і прийнятим на одній мові, але його автентичність встановлюється на двох і більше мовах);

• *завірений переклад* (переклад, відповідність якого оригіналу підтверджується юридичне).

6) Переклади, які виділяються за ознакою жанрово-стилістичної характеристики перекладного матеріалу і жанрової приналежності:

• *науково-технічний переклад* (переклад науково-технічних текстів і документації);

• *суспільно-політичний переклад* (переклад суспільно-політичних текстів);

• *художній переклад* (переклад художніх текстів);

- військовий переклад (переклад текстів з військової тематики);
- юридичний переклад (переклад текстів юридичного характеру);
- побутовий переклад (переклад текстів розмовно-побутового характеру).

7) Переклади, що виділяються за ознаками повноти і способу передачі смислового змісту оригіналу :

-повний переклад – переклад, що передає смисловий зміст оригіналу без пропусків і скорочень.

-неповний переклад – переклад, що передає смисловий зміст оригіналу з пропусками і скороченнями:

- скорочений переклад (переклад, що передає смисловий зміст тексту в згорнутому вигляді, тобто із скороченнями);
- фрагментарний переклад (переклад не цілого тексту, а лише окремого уривка);
- аспектний переклад (переклад лише частини тексту відповідно до будь-якої заданої ознаки (аспекту);
- анотаційний переклад (переклад, у якому відбуваються лише головні тема, предмет і призначення перекладного тексту);
- реферативний переклад (переклад, у якому містяться досить докладна інформація про документ, який реферують- його призначення, тематика, методи дослідження, отримані результати).

8) Переклади, виконані за ознакою основної прагматичної функції:

- практичний переклад- переклад, призначений для практичного використання як джерело інформації:

- робочий (інформаційний) переклад (невідредагований переклад, в основному придатний для практичного використання, але не оформлений для опублікування);
- консультативний переклад (вид інформаційного перекладу, здійснюється звичайно в усній формі, включає елементи анотування, реферування і вибіркового перекладу з листа, виконується, як правило, у присутності замовника, що відразу уточнює аспекти змісту тексту- оригіналу, які його цікавлять);
- видатний (друкований) переклад (письмовий переклад, тиражований за допомогою засобів масового розмноження і призначений для широкого поширення);
- опублікований переклад (практичний чи навчальний переклад, тиражований за допомогою засобів масового розмноження).

-навчальний переклад- переклад, який використовують у навчальному процесі для підготовки перекладачів або як один з прийомів навчання іноземної мови;

-експериментальний переклад-переклад, виконаний з дослідницькою метою;

-еталонний переклад-зразковий переклад, який використовують для порівняння з перекладом, що виконують.

9) Переклади, що виділяються за ознакою первинності/ непервинності тексту оригіналу:

- прямиї (первинні, безпосередні) переклад-переклад, виконаний безпосередньо з оригіналу;

- непрямий (вторинний, непрямий) переклад-переклад, здійснений не безпосередньо з тексту-оригіналу, а з його перекладу на яку-небудь іншу мову;

- зворотній переклад-експериментальний чи навчальний переклад уже тексту на вихідну мову.

10) Переклади, що виділяються за типом адекватності:

стилістично адекватний переклад-семантичне повний і точний і стилістично еквівалентний переклад, що відповідає функціонально-стилістичним нормам мови перекладу;

-прагматичне (функціонально)адекватний переклад-переклад, що правильно передає перекладеного

основну (домінуючу) комунікативну функцію оригіналу;

-дезиративно адекватний переклад – переклад, повно і правильно відповідає на інформаційний запит споживача і не обов'язково передає повний смисловий зміст і основу комунікативну функцію оригіналу.

Література: Федоров А.В. “Основы общей теории перевода”, М., 1983.

Львовская З.Д. “Теоретические проблемы перевода”, М., 1985.

Лекція №8

Різновид перекладу в залежності від жанру перекладеного тексту

В основі класифікації перекладних текстів лежить стилістичний принцип (стилістика – це наука про стиль). Загальноживана лексика представлена в усіх матеріалах, на її фоні виділяються різні пласти словарного запасу мови.

I а) Документальні та соціально-наукові тексти. Їм властиві терміни та деякі фразеологічні комплекси (наприклад: “треба зазначити, треба мати на увазі”).

б) Газетно-інформаційні тексти – мають свої фразеологізми (“як повідомляє агентство, як стало відомо, наш кореспондент повідомляє, за свідченнями”).

Газетно-інформаційні та деякі види наукових текстів – регулярне використання

- власних імен
- назви закладів
- суспільних організацій
- посад

Для цих трьох категорій текстів характерна відсутність слів, стилістично забарвлених архаїзмів (стародавні слова або слова, які не вживаються), поетизмів, просторіч. Чим більш спеціальний текст, тим вище у ньому частотність термінів (текст розрахован на невелику аудиторію).

II Література з суспільних наук – характерно використання слів у прямих значеннях та деяка кількість ідіоматичних (“бити байдики”) та метафоричних словосполучень (наприклад, в політології, юриспруденції, в порівнянні з науковими текстами зустрічаються і переносні значення слів).

III Художня література – має широкий діапазон лексичних засобів та можливостей прямого та переносного слововживання. За відсутністю термінів (спеціальних) тут спостерігається широке використання професіоналізмів (слів, які використовуються в певному колі людей), діалектизмів, архаїзмів, просторіч, слів іншомовного походження.

СИНТАКСИС

(розділ граматики, який вивчає сполучення слів в реченні)

Газетні, суспільні, науково-політичні тексти мають орієнтацію на книжково-писемну мову. Тому переважають складносурядні конструкції, відсутні фразеологізми, які вказують на усний характер мови, (окрім штампів, характерних монологічній мові лектора, наприклад: “зараз розглянемо”).

Характерна повноскладовість речень (окрім енциклопедій, словників, каталогів, технічних інструкцій, де специфікою текста є стислість), відсутність індивідуалізованості, тобто відсутній то підмет, то присудок. (фразеологізми – стійкі звороти мови)

Спеціально-наукові та газетно-інформаційні тексти. В них використовуються словесні повторення: на початку та в кінці фрази, в побудові сусідніх абзаців, синтаксичний паралелізм (однакова побудова речень). Мета цього прийому – привернути увагу до певної частини тексту.

Критика, публіцистика – це та галузь літератури, яка розглядає питання політики та суспільного життя в періодичній публікації та окремих виданнях.

Велику роль відіграють синтаксичні засоби, тому що головною метою є вплив на читача.

В основному, це також орієнтація на книжково-писемну мову. Але допускаються еліптичні конструкції (речення з відсутніми членами). Можуть використовуватися риси, характерні для усної мови (звертання до читача, емоційно забарвлений тон, здивування, сарказм, окличний чи питальний знаки, риторичні конструкції: “Народ визволений, але чи щасливий він?”(Некрасов). Риторика – теорія красномовності, наука про ораторське мистецтво. Це показує індивідуальне відношення автора до відображуваного явища.

Художня література – присутня широта синтаксичних засобів (великі складні та прості короткі фрази, літературно правильні синтаксичні конструкції, еліпси). Все це є засобом вираження складних відношень автора до відображуваної реальності. Все це є засобом створення художнього образу та мовної характеристики персонажу.

Висновок: виходячи з вищезгаданого, можна сказати, що задача перекладу залишається стилістичною при будь-якому різновиді перекладного матеріалу.

Література: Рецкер Я.Н. “Теория перевода и переводческая практика”, М., 1974.

Брандерс М.П., Проворотов В.Н. “Переводческий анализ текста”. – Курск, Издательство РОСИ, 1999.

Лекція №9

Поняття про стиль і стилістичну норму.

Стиль - це різновид літературної мови (її функціональна підсистема), що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматичних форм, типів речення тощо).

Кожний стиль має свою сферу поширення (коло мовців), призначення (функції повідомлення, впливу тощо), систему мовних засобів і стилістичні норми, що оберігають цю систему, власне, роблять її досить стійким стилем.

Літературна норма охоплює всі сфери використання мовних одиниць у літературному (відшліфованому, культурному) мовленні. Стилiстична ж норма - це частина літературної норми, вона не заперечує літературну норму, а тільки обмежує використання літературно унормованої одиниці (слова, форми) певним стилем мовлення. Отже, стилістична норма - це норма використання слова чи форми у певному стилі чи з певним стилістичним значенням.

Стили літературної мови.

Науковий стиль. Сфера використання наукового стилю мови - наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, освіта.

Основне його призначення - повідомлення про результати дослідження, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікацій, роз'яснення явищ, систематизація знань.

Основні ознаки наукового стилю: понятійність і предметність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки.

Основні мовні засоби: велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, абстрактних (часто іншомовних) слів, наукова фразеологія (стійкі термінологічні словосполучення), цитати, посилання; відсутність всього того, що вказувало б на особу автора, його уподобання: емоційно-експресивних синонімів, суфіксів, багатозначних слів, художніх троп, індивідуальних неологізмів.

Науковий стиль має такі підстили: власне науковий (з жанрами текстів - монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, тези); науково-популярний (виклад наукових даних для нефаківців - книги, статті в неспеціальних журналах); науково-навчальний (підручники, лекції, бесіди тощо). Зберігаючи основні ознаки стилю, кожний з підstilів характеризується своїми особливостями використання мовних засобів. Скажімо, науково-популярний підстиль користується й елементами художнього мовлення (епітетами, порівняннями, метафорами).

- Офіційно-діловий стиль. Сфера використання офіційно-ділового стилю мови - спілкування в державно-політичному, громадському і економічному житті, законодавство, адміністративно-господарська діяльність.

Основне призначення - регулювати ділові стосунки мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах, обслуговувати громадянські потреби людей у типових ситуаціях.

Основні ознаки офіційно-ділового стилю: документальність (кожний офіційний папір повинен мати характер документа), стабільність (довго зберігає традиційні форми), стислість, чіткість, висока стандартизація вислову, суворе регламентація тексту.

Основні мовні засоби: широке використання суспільно-політичної і адміністративно-канцелярської термінології, специфічна фразеологія на зразок порушити питання, подати пропозицію; відсутність емоційно-експресивної лексики і будь-якої мовної індивідуальності автора, обмежена синонімія, наявність безособових і наказових форм дієслів; чітко регламентоване розміщення і будова тексту, обсяг основних частин, наявність обов'язкових стандартних висловів (тому в діловому спілкуванні прийнято частіше користуватися готовими бланками).

Офіційно-діловий стиль мови має такі підстили: законодавчий (закони, укази, статuti, постанови); дипломатичний (міжнародні угоди - конвенції, повідомлення - комюніке, звернення - ноти, протоколи); адміністративно - канцелярський (накази, інструкції, розпорядження, довідки, заяви, звіти).

- Художній стиль. Це - найбільший і найпотужніший стиль української мови. Він включає використання в міру потреби з стилістичною метою елементів інших функціональних стилів.

Багатством мовних засобів і довершеністю художнього мовлення, текстів художньої літератури художній стиль засвідчує високий рівень розвитку сучасної української літературної мови.

Сфера використання художнього стилю - творча діяльність, література, різні види мистецтва, культура, освіта.

Основне призначення - впливати засобами художнього слова через систему образів на розум, почуття і волю читачів, формувати ідейні переконання, моральні якості та естетичні смаки.

Основні ознаки художнього стилю: образність, поетичність, естетика мовлення, експресія як інтенсивність вираження, зображувальність (конкретно-чуттєве живописання дійсності - людей, природи, явищ, понять, якостей, властивостей, відношень). В художньому стилі все подається через призму інтелекту і світовідчуття особистості (образ автора), і все спрямовується на особистість читача (слухача). Тому в художньому стилі (зокрема в художніх творах), крім об'єктивності реального світу, існує і суб'єктивність сприйняття його людиною.

Основні мовні засоби: багатство найрізноманітнішої лексики з переважанням конкретно - чуттєвої (назви осіб, речей, дій, явищ, ознак, емоційно - експресивна лексика, різні види синонімів, омонімів, фразеологізмів, використання з стилістичною метою історизмів, архаїзмів, діалектизмів, просторічних елементів.

Особливою прикметою художнього стилю є широке вживання дієслівних форм - родових - минулому часі і умовному способі, особових у теперішньому і майбутньому часі

дійсного способу, у наказовому способі. У художньому стилі використовуються всі типи речень, синтаксичних зв'язків, особливості інтонування і ритмомелодики.

Художній стиль поділяється на підстили за родами і жанрами літератури: епічні (прозові: епопея, роман, повість, оповідання, нарис), ліричні (поема, балада, пісня, поезія), драматичні (драма, трагедія, комедія, мелодрама, водевіль), комбіновані (ліро-епічний твір, драма феєрія, усмішка тощо). Кожний з них має свої особливості мовної організації тексту.

- Публіцистичний стиль. Сфера використання публіцистичного стилю - громадсько-політична, суспільно - культурна, виробнича діяльність, навчання.

Основне призначення - вирішення суспільно-політичних питань, активний вплив на слухача, спонукання його до діяльності, пропаганда певних думок, переконань, агітація за втілення їх у життя.

Основні ознаки публіцистичного стилю: поєднання логічності доказів, точності висловлення наукових положень з емоційно-експресивною образністю, використання художніх засобів - епітетів, порівнянь, метафор.

Основні мовні засоби - сплав елементів наукового, офіційно-ділового, художнього стилів. В ньому широко використовуються суспільно-політична лексика, політичні заклики, гасла, точні найменування (подій, дат, місцевості, учасників), а також багатозначна образна лексика, що здатна привернути увагу слухача (читача) і вплинути на нього.

В публіцистичному стилі виділяються кілька підстилів, кожний з яких має жанрові й мовні особливості: стиль засобів масової інформації (газети, журнали, радіо, телебачення), художньо-публіцистичний стиль (памфлети, фейлетони, нариси), есе (короткі нариси вишуканої форми), науково-публіцистичний стиль (літературно-критичні статті, огляди тощо).

- Розмовний стиль. Сфера використання - усне повсякденне спілкування у побуті, на виробництві.

Основне призначення розмовного стилю - бути засобом невимушеного спілкування, живого обміну думками, з'ясування побутових стосунків.

Основні ознаки розмовного стилю: усна форма спілкування, неофіційність стосунків між мовцями і невимушеність спілкування, лаконізм, емоційні реакції.

Основні мовні засоби: багатство інтонацій, емоційно-експресивна лексика, суб'єктивної оцінки, різних типів простих речень (переважно коротких, неповних, обірваних, односкладних і т.д.), можливі діалектизми, фольклоризми, просторічна лексика.

Типовими формами мовлення є усні діалоги і полілоги.

Література: І.С.Алексеева "Профессиональный тренинг переводчика". Издательство "Союз", С.-П., 2001.

Лекція №10

Синхронний переклад

Як відомо, існують два основних види перекладу: усний і письмовий. До усного перекладу відносяться два підвиди: синхронний і послідовний. Розглянемо докладніше синхронний переклад.

Синхронний переклад – це такий вид усного перекладу на міжнародних конференціях, що здійснюється одночасно зі сприйняттям на слух пропонованого одноразово усного повідомлення вихідною мовою в ізолюючої перекладача від аудиторії кабіні, і в процесі якого – в екстремальних умовах діяльності – у будь-який відрізок часу переробляється інформація суворо обмеженого обсягу. Ці ж екстремальні умови здійснення синхронного перекладу іноді приводять до виникнення стресу в синхроніста,

оскільки нормальна людина не може одночасно слухати і говорити – це психофізіологічна аномалія.

Можна провести простий експеримент: поставити касету рідною мовою і вголос повторювати кожне друге слово. Чи ще складніше: повторювати кожне дієслово в цьому тексті. Таким чином, при цій вправі створюються умови, наближені до роботи синхроніста.

Під час роботи синхроніст знаходиться в ізольованій кабіні, не бачючи виступаючого, а чує його виступ через навушники і говорить одночасно з виступаючим з паузою в 3-4 слова. Його роль непомітна, але відповідальність дуже висока. Слід зазначити труднощі, що виникають при синхронному перекладі:

1. Психологічний дискомфорт (одночасне слухання і говоріння).
  2. Психічна напруга, зв'язана з необоротністю сказаного доповідачем.
  3. Психічна напруга, зв'язана з необоротністю перекладу і великою аудиторією слухачів.
  4. Психічна напруга, викликана швидким темпом мови оратора.
  5. Складна лінгвістична задача мовної компресії (стиску тексту). Адже російські слова на 7-8% довше англійських, а деякі слова потрібно пояснювати декількома словами на російській, особливо нові поняття.
  6. Нечітка чи нестандартна вимова доповідача, особливо представників Африки, Індії, Нігерії, Японії, Франції та інших країн що говорять англійською мовою.
- Необхідно відзначити наявність визначених якостей для становлення професійного синхроніста:

1. Талант (тобто визначений набір вроджених психофізичних характеристик):
  - а) зосередженість, здатність відключатися від перешкод;
  - б) швидка реакція
  - в) швидкість мови
  - г) психічна і фізична витривалість – це уроджені якості.

До придбаних психологи відносять наступні:

- наявність енциклопедичних знань і вміння використовувати їх при переробці великого матеріалу;
- здатність сприймати на слух будь-яку промову іноземною мовою (на побутовому рівні необхідно знати 3 тисячі слів).
- вільне володіння ідіомами;
- винахідливість і спритність.

У будь-якій країні існує так називана «золота десятка» синхроністів.

До складностей, перед якими виявляються професійні перекладачі, відносяться наступні:

- нерозуміння ідіом, незнання фразеології, жаргону, сленгу;
- невміння відтворити гру слів іноземною мовою;
- труднощі в передачі рольового вигляду персонажів;
- труднощі, що виникають за умови приналежності оригіналу і перекладу до різних культур.

При розумінні мови виникають труднощі. Чому? Розуміння мови ґрунтується на так називаній сигнатурі слова – свого роду фонетичного підпису доповідача. У кожної людини своя сигнатура слова, вона унікальна як почерк (розпізнавання по телефону). Сигнатури рідної мови ми починаємо засвоювати з дитинства, і продовжуємо поповнювати свій «банк сигнатур» усе життя. Тому ми зрозуміємо будь-якого доповідача на нашій мові, як би він його не спотворював.

У синхроніста-перекладача, що не має природної мовної основи, після завершення навчання в «банку сигнатур» нараховується не більш 10 сигнатур. Відкіля ж узяти розуміння іноземної мови? Та й у практичній діяльності перекладача майже немає умов для «нагромадження сигнатур». Знаючи, що їх переводять іноземці – **try to speak slowly**

→ «тепличні умови». Що робити? Жити в цій країні, працювати в *реальному мовному середовищі* – посильними, підсобними робітниками, санітарами.

- Література: Р.К.Минярь-Белоручев “Как стать переводчиком?”, М, “Готика”, 1999.
Г.В. Чернов “Теория и практика синхронного перевода”, М., 1978.
А.Ф. Ширяев Пособие по синхронному переводу. – М., 1982.
Г.Мирам “Как стать переводчиком”, М., 1999.

Лекція №11

Усний переклад

Усний переклад - це поняття, що поєднує усі види перекладу, що припускають усне оформлення, у тому числі такі самостійні види перекладу, як послідовний, синхронний та переклад з листа.

Чим же відрізняються усний та письмовий перекладачі? “Interpreter” = “Усний”, “translator” = “письмовий” (традиційно); у німців: “Dolmetscher” - дуже старе запозичення з російського “товмач”, а письмовий – “Ubersetzer”. Тобто у колишнім розумінні усний перекладач “Глумачить” те, що говорить іноземець. А письмовий “переносить” в іншу мову (порівн. значення німецького дієслова “ubersetzen”), перетворює в інший письмовий текст. Дуже популярна думка, що це два принципово різні види діяльності з різними задачами і різними вимогами до перекладача. Що ж у них тоді спільне? Обидва - процеси перекодування, перевисловлювання. Тільки усний переклад - це перекодування звучного, усного мовлення в звучну мову, без письмової фіксації і до того ж спонтанне.

В сучасних умовах письмовий переклад також робиться звичайно в умовах дефіциту часу, однак вимоги точності, еквівалентності перекладу оригіналу при письмовому перекладі залишаються більш високими, чим при усному.

Усний переклад завжди здійснюється в ситуації мовного спілкування - прямого (усний послідовний переклад) і звукового - через навушники (синхронний переклад). Усний переклад вимагає додаткових навичок психічної стійкості і фізичної витривалості (stamina).

Багато перекладачів сполучають обидва види діяльності, але в навчанні необхідні розходження. Усному перекладачу необхідний тренінг усного сприйняття, тобто аудировання, тренінг пам'яті, активне володіння ораторським мистецтвом. Письмовому перекладачу необхідно в процесі навчання познайомитися з максимально великою кількістю різновидів письмових текстів, включаючи дуже складні: юридичний, патентний, музикознавчий, філософський.

Прийоми, які використовуються в усному перекладі.

1. Мовна компресія - тобто подача вихідного тексту в більш компактній формі, спрощення синтаксичної структури тексту і виключення слів, що містять другорядну інформацію.

Звичайно, мовна компресія використовується значно ширше при синхронному перекладі через його специфіку - тут не такі високі вимоги до збереження стилю оратора і повноти передачі інформації, як при послідовному, але звичайно усні перекладачі-професіонали говорять у середньому швидше, ніж оратори і тут може виникнути інша проблема - заповнювання ефіру: наприклад, оратор говорить дуже повільно, а перекладач - швидко, так ще і з компресіями. Створюється враження "рваного" тексту, чи неповного, тому важливо "йти в ногу" з оратором і заповнювати виникаючі паузи, використовуючи прийом описового перекладу, що подовжує текст: наприклад, замість "обставини, що ускладнюють," можна сказати "обставини, що ускладнили ситуацію". Чи: геноцид - винищення людей; тонометр - прилад для виміру тиску і т.і.

2. Генералізація - тобто узагальнення. Часто, наприклад, конкретне поняття вже кілька разів вживалося в мові, і для скорочення обсягу тексту, з метою мовної компресії, його зручніше замінити узагальнюючим: "У всіх типах вищезгаданих шкіл, інтернатів, дитячих

садів система соціальної муніципальної допомоги організована в такий спосіб..." - "У всіх ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДАХ...

Генералізація використовується тоді, коли перекладач починає відчувати перевантаженість мови екзотизмами, "що затьмарюють" зміст та ускладнюють його сприйняття.

3. Антонімічний переклад:

ніхто не любить = усі ненавидять;

ніхто не відмовиться = усі погодяться - він розширює межі волі мови і підсилює смислові акценти.

4. Компенсація - різноманітні випадки відшкодування втраченого в перекладі, наприклад, за допомогою емоційно пофарбованої лексики:

"Не може він упокоритися з цією ситуацією" =

"З цією ситуацією він ніяк не може упокоритися".

Текстові жанри в усному перекладі.

1. Інформаційне повідомлення - короткий текст, що містить загальнозначущу нову інформацію з області політики, культури, мистецтва, громадського життя, спорту - тобто типове для ЗМІ.

2. Інтерв'ю - публічний діалог, що складається з питань і відповідей, або присвяченій якій-небудь темі. Особливості перекладу - передати емоційно-оцінну зафарбованість, індивідуальний стиль.

3. Переговори, дискусія - офіційна бесіда за участю двох чи більш сторін, ціль якої - з'ясування будь-яких заздалегідь відомих питань або вироблення будь-якого рішення.

Особливості:

а) непередбачуваність;

б) можливість виникнення конфліктної ситуації.

Роль перекладача - зберегти нейтральну позицію транслятора і використовувати максимально свої дипломатичні здібності;

в) знання формул офіційного етикету і стилістики нормативного офіційного спілкування;

г) знати особливості юридичної і фінансової лексики.

4. Публічна мова - привітальна, заключна, політична, святкова, жалобна...

Особливості:

а) сувора закінченість;

б) присутність емоційно пофарбованої лексики;

в) повтори;

г) елементи імпровізації.

5. Декларація і маніфест.

Декларація - це колективна, спільно вироблена заява, підсумок переговорів.

Маніфест - публічна колективна заява своєї позиції.

Особливості:

- струнка структура;

- комплексні формулювання;

- складність синтаксису;

- присутність юридичної термінології;

- присутність в основі письмового тексту.

Література:

1. Алексеева І.С. Професійний тренінг перекладача. - С-П., 2001.

2. Міньяр-Белоручев Р.К. Теорія і методи перекладу. - М., 1980.

3. Міньяр-Белоручев Р.К. «Записи в усному послідователному перекладі». М., 1997.

4. Латишев Л.К., Провоторов В.І. «Структура і зміст підготовки перекладачів в мовній вузі». М., 2001 НВЧ-Тезаурус.

5. Мешков О. Лемберт М. "Практикум по переводу". М, Янус-К, 1997.
6. Карабан В. "Переклад англійської наукової технічної літератури" (ч 1,2) Нова книга, 2001.

Лекція №12

Перекладацький аналіз в усному перекладі

Що це таке? - Це коли перед перекладом тексту перекладач прикидає, як це зробити, тобто визначає ступінь складності, особливості тексту, тематику термінів, прийоми, що треба буде застосовувати.

Аналіз усного тексту не вимагає особливого часу, але повинні бути ясні і джерело, і реципієнт.

В інтерв'ю - характеристика джерела ускладнена тим, що він частіше виступає як особистість, а не тільки представник якоїсь групи. Це виявляється й в особливих мовних засобах (наприклад, відступ від літературної норми), та ін.

Часто аудиторія специфічна (Міськводоканал, наприклад) - отже, і в тексті особливості, розраховані на рівень професійної компетенції. При письмовому перекладі можна проконсультуватися зі словником, а при усному - знання повинні бути напоготові. Отже, перекладач повинен визначити специфіку реципієнта.

- Далі - необхідно уточнити джерело, функцію тексту.

- Далі - визначити конкретні мовні засоби, з якими треба буде працювати.

Дуже важливий фон усного варіанта літературної норми мови. В інформаційному повідомленні - простий синтаксис, обмежена кількість складнопідрядних структур, багата кількість особистих і географічних імен, відсутність вузькоспеціалізованої термінології. В інтерв'ю - значні відхилення від літературної норми, наявність спеціальних термінів і екзотизмів, фразеологізмів, крилатих слів. В офіційній мові - суворе дотримання літературної норми, традиційні форми вступу, висновку, наявність цитат, лексико-синтаксичні повтори, метафори, порівняння.

Переговори і дискусії - мовні засоби тут, як правило, - синтаксично нескладні висловлювання, породжувані спонтанно, наявність емоційних засобів, аж до табуірованої лексики.

Декларація і маніфест - текстові жанри, де емоційне фарбування не виходить за рамки літературної норми, з відхиленнями у бік високого стилю, з використанням архаїчної лексики. Характерна юридична термінологія і сувора композиційна структура.

Перекладач повинен вміти за кілька хвилин провести аналіз усного тексту та уточнювати його в процесі роботи.

Індивідуальний стиль оратора - дуже складна задача, тому що кожному з них властиві свої обороти мови, характер образності, дефекти мови ("Особливості національної риболовлі", Горбачов, Клінтон, Брежнєв...), Перекладачу необхідно усвідомити характеристики цих стилів, активно опанувати ними мовою оригіналу і знати, які відповідності будуть еквівалентними їм в мові перекладу.

Наприклад, Горбачов. Почати потрібно з газетних статей, аудио- і відеозаписів, виділити політичні кліше і шаблони думок, дипломатичну модальність ("доленосний", "я навів довідки", "ми тут порадились", "треба поважати волю мас", "ми тримаємо курс на ситуацію") - просторічне фарбування, порушення нормативної сполучності і деформація фразеології.

Потім студенти слухають інтерв'ю з ним, а потім їм пропонується зробити переклад самостійно.

Тренінг усного перекладу.

Перекладачем може стати кожен, але професійних вершин досягають тільки люди з уродженим талантом, що мають високу мовну активність і сприйнятливую оперативну пам'ять. При виборчих тестуваннях враховуються наступні параметри:

1. Швидкість мови при перекладі.
2. Повнота перекладу (яка кількість інформації пропущена).
3. Перекручування (помилки).
4. Лінійність мови (завершеність фраз, наявність повторів).
5. Правильність мови (дотримання літературної норми, наявність /відсутність/ бур'янистих слів, дикція).
6. Перекладацьке поведіння (міміка, жестикуляція, голосність, впевненість мови).

Жодна школа світу не випускає готових, ідеальних перекладачів. Попереду - довгий шлях професійного удосконалення; та професійна самотність, коли відповідальність лежить тільки на тобі.

Література: Алексєєва І.С. “Професіональний тренінг перекладача”. Издательство “Союз”, С-П., 2001.

Р.К.Міньяр-Белоручев “Записи в устном последовательном переводе”, М., 1997.

Лекція №13

Проблеми словотвору. Неологізми

У практиці перекладацької роботи помітне місце займає проблема перекладу неологізмів, тобто нових слів, що з'явилися в мові в зв'язку з розвитком громадського життя і виникненням нових понять.

Особливо багато неологізмів з'являється в науково-технічній мові в результаті бурхливого прогресу науки і техніки.

Так, наприклад, у російській мові розвиток атомної енергії приніс із собою нові терміни: атомохід, дезактивація, дозиметр та ін.

В англійській мові прикладами неологізмів можуть служити слова, що з'явилися порівняно недавно:

viewer	телеглядач
atomic pile	атомний реактор
half-life	період піврозпаду
tracer atom	мічений атом
to dieselize	встановити дизель, обладнати дизелем

Очевидно, що такі слова сприймаються як неологізми тільки доти, доки поняття, що виражаються ними, не стануть звичними, після чого вони міцно входять у словниковий склад і вже не сприймаються як нові.

Слід зазначити, що неологізми, як правило, виникають на базі існуючої мовної традиції, використовуючи наявні вже в мові словотворчі засоби.

Так, наприклад, відзначений вище неологізм *атомохід*, що виник у мові в зв'язку з реалізацією плану будівлі атомного криголама, морфологічно складається з компонентів що існували і раніше в мові атом + хід і створений за зразком слів пароплав, теплохід, електрохід.

Англійський неологізм дієслово **to dieselize** утворене зі з'єднання старого слова **diesel** і продуктивного суфікса **-ize** (означаючого приведення у визначений стан) за зразком слів **to equalize, to organize**.

Серед неологізмів рідко зустрічаються і штучно створені, придумані слова, наприклад: **nylon**, але їх число у мові зовсім мізерне і вони не грають помітної ролі.

Основними способами утворення неологізмів в англійській мові є наступні:

- 1) Створення нових слів на базі наявних у мові продуктивних словотворчих засобах, наприклад, відзначене вже вище слово **to dieselize**.

2) Переосмислення вже існуючих в мові слів і додання їм спеціального значення. Так, слово *egg* (*яйце*) одержало останнім часом і спеціальне значення - авіабомба.

3) Запозичення з інших мов. Запозичення може бути прямим (фонетичним) і калькуванням, наприклад:

Kolkhos (пряме запозичення)

Collective farm (калька)

4) Скорочення. За останнім часом в англійській мові підсилилась тенденція утворювати нові слова шляхом скорочення вже існуючих чи слів словосполучень, наприклад:

Radar (radio detection and ranging)

Benelux (Belgium, Netherlands, Luxemburg)

Іноді скорочується тільки перша частина словосполучення:

v-day (Victory Day)

h-bomb (hydrogen bomb)

5) Відименні дієслова. У сучасній англійській мові велике поширення одержали так звані відименні дієслова, тобто дієслова, утворені від іменників, що називають визначену дію.

Ці відименні утворення закономірно ввійшли до складу мови і вказуються словником під відповідною дієслівною позначкою, наприклад:

Plan (v) - складати план, планувати

Ship (v) – вантажити, робити посадку

Переклад таких дієслів не складає труднощів. Однак потрібно враховувати, що цей спосіб утворення дієслова від іменника є продуктивним у сучасній англійській мові і є одним із джерел появи неологізмів.

Автори нерідко звертаються до нього, використовуючи всілякі іменники і створюючи зовсім нові дієслова, яких ми не знайдемо в словнику.

Значення таких відименних новотворів може бути правильно зрозумілим тільки у визначеному контексті шляхом зіставлення зі значенням вихідного іменника, наприклад:

The delegates were **planed** to the conference last night.

Дієслово **planed** утворене від іменника **plane** (літак).

Призначення пасажирського літака полягає в перевезенні людей, виходячи з цього ми, перекладаємо дане речення:

*Учора ввечері делегати були **відправлені** на конференцію літаком.*

Ще приклади:

The river is **bridged** in two places. – *На річці є два мости.*

The rioters were **machine-gunned** by the police. – *Поліція обстріляла бунтівників з кулемета.*

Нерідко подібні утворення від іменників, оформлені суфіксом **-ed**, вживаються у функції означень.

There are several **multy-storeyed** buildings in Moscow. – *У Москві є кілька висотних будинків.*

We saw a two-funnelled steamer. – *Ми побачили двотрубний пароплав.*

Проблема правильного розуміння і перекладу неологізмів зв'язана з тим, що при сучасному стрімкому розвитку науки і техніки ніякий словник не в змозі поспіти за виникненням нових слів і термінів в різних областях знань.

Тому, якщо в тексті зустрічається неологізм, відсутній у словнику, перекладач зобов'язаний самостійно визначити його значення, з огляду на словотворчі елементи даного слова і спираючись на контекст, наприклад:

Jet propelled planes consume enormous quantities **of propellant**.

У даному реченні ми зустрічаємо нове слово **propellant**, якого немає в загальному словнику і значення якого потрібно встановити.

Відокремлюємо в словнику суфікс –ant і знаходимо вихідну форму **propel** як дієслово: *просувати вперед, надавати руху, рухати*.

З огляду на те що суфікс – ant утворює іменники від дієслова, визначаємо зразкове значення слова **propellant** як - *те що надає руху*

Виходячи з контексту, підбираємо найбільш придатне значення - пальне. Після цього робимо переклад всього речення:

Реактивні літаки поглинають величезну кількість пального.

Якщо неологізм являє собою звичайне слово, але вжите в спеціальному термінологічному змісті, то, мабуть, єдиним способом встановлення його значення залишається опора на контекст, на загальний зміст перекладного уривка.

У реченні:

This proved to be an Arab film, but as it was dubbed into English we were able to enjoy the smartness and vividness of its dialogues.

Ми зустрічаємо неологізм **dubbed**, значення якого (дублювати фільм) легко встановлюється з контексту, після чого переклад речення не викликає ускладнень:

Цей фільм виявився арабським, але тому що він був дубльований на англійську, ми змогли насолодитися дотепністю і жвавістю його діалогів.

Значення відименних дієслів, як було зазначено вище, повинне виводитися зі значення вихідних іменників при обов'язковому орієнтуванні на контекст. При перекладі неологізмів-запозичень основним засобом розкриття значення слова є контекст і, звичайно, словник тієї мови, з якого запозичене дане слово.

Неологізми – скорочення

Бурхливий ріст лексичних скорочень спостерігався в англійській мові вже в період 50-х – 60-х рр. Цей спосіб утворення нових слів виявився дуже продуктивним і в наступні десятиріччя.

Великий відсоток скорочено-похідних слів складають буквальні аббревіатури. У різних словниках включені апроніми, що вимовляються як цілі слова (а не як алфавітні назви окремих груп), і інші, менш регулярні, типи буквальних скорочень.

Розглянемо кожну з груп.

Найчисленнішими є ініціальні аббревіатури, представлені початковими буквами скорочених компонентів чи словосполучень складних слів, наприклад:

MVP (most valuable player) "найкращий гравець"

OAO (Orbiting Astronomical Observatory) "орбітальна космічна обсерваторія"

SST (Supersonic Transport) "надзвуковий реактивний літак"

D.I.Y. (do-it-yourself) "саморобний"

L.D.C. (Less-developed country) "країна, що розвивається,"

r-t-w (ready-to-wear) "готовий (про одяг)"

Серед ініціальних скорочень нерідко зустрічаються омонімічні утворення, які розрізняються легко в контексті:

BP (Beautiful People) "вершки суспільства"

BP (Black Panther) "Чорна пантера"

Апроніми що вимовляються як слова, наприклад:

GRAS (Generally Recognized as Safe) "визнаний нешкідливим."

TESL (teaching English as a Second Language) "навчання англійському, як другій мові."

TACAN, частіше tacan (tactical air navigation) "тактична аеронавігаційна система "Такан."

Загальний вид аббревіатури виник у результаті ініціального скорочення сурядних словосполучень, наприклад:

D&D (day and dumb) "глухонімий" (амер. сленг - у значенні "ховаючий інформацію від поліції").

r.&r. r.'-n.'-r.(rock n roll) рок'н'рол.

R&D (Research and Development) "дослідження і розробки".

Подібні скорочення можуть входити до складу словосполучень типу:

A&R.: man (Artist and Repertory) "людина, що займається підбором акторів і репертуару".

Для англійської розмовної мови, особливо щодо сленгу дуже характерне вживання усічених слів. Найбільш продуктивним видом усікання виявилась апокопа тобто усікання кінця слів, наприклад:

limo (limousine) "лімузин".

disco (discotheque) "дискотека".

para (parachutist) "парашутист".

mayo (mayonnaise) "майонез".

Утворення суфіксальних неологізмів від словосполучень

За останній період зросла продуктивність суфіксів, що приєднуються до словосполучень для утворення іменників.

Велика частина таких новотворів з'явилася шляхом приєднання суфікса (72%).

Похідні з цим суфіксом позначають:

- 1) осіб, що належать до визначеної расової і соціальної групи. У цьому випадку словосполучення вказує на характерну ознаку даної групи людей: brain mind - "витік мозків, виїзд найкращих і творчих працівників із країни"; brain minder - "науковий чи творчий працівник, що виїхав із країни в пошуках роботи на більш вигідних умовах"; green card "зелена картка, дозвіл, який видається американською владою іноземним робітникам"; green-carder - "іноземний робітник у США, що має дозвіл на в'їзд"; Third World "третій світ"; Third Worlдер "виходець, житель країни третього світу, особливо розташованої в Азії чи в Африці".

Неологізми з суфіксом -er можуть означати прибічників певної наукової концепції: Big Bang - "великий вибух – теорія походження всесвіту"; Big Bagner – прибічник великого вибуху; cold moon - "холодний місяць" - вчений, зракаючий наявність термічної чи вулканічної діяльності у місячній корі; hot moon – прихильник теорії про наявність термічної чи вулканічної діяльності в місячній корі".

- 3) Також похідні з цим суфіксом можуть означати осіб, що у своїй діяльності додержуються принципів, коротко виражених в основі: hard line - "жіноча лінія, нестійкість, відмовлення від вчинків, компромісів"; hard liner "прихильник "жіночої лінії" у політиці"; soft line - "м'яка лінія, стримана, помірна політична лінія чи тактика"; soft liner- "прихильник "м'якої лінії" у політиці, супротивник застосування сили при рішенні контролю".

- 4) Деякі неологізми з цим суфіксом означають предмет, висловлювання, що співвідносяться з поняттям, вираженим словотворчою основою: all night - "ніч безперервно"; allnighter "те, що триває протягом усієї ночі"; to slap the knees "ляскати по колінах від реготу"; knee-larer - "сміховинний жарт, гострота".

В утворенні неологізмів від словосполучень беруть участь також суфікси абстрактних іменників - ism, - ness.

Суфікс -ism утворює іменники зі значеннями:

- 1) політичних рухів: Third world - "третій світ"; Third worldism - "рух, у підтримку країн третього світу".
- 2) Значення соціального поведіння: Uncle Tom - "дядько Том"; Uncle Tomism - "зрадництво інтересів негріванського населення США неграми"; do it yourself - "зроби сам"; do-it-yourselfism - "прагнення зробити усе своїми руками, відмовлення від послуг професіоналів".

Також існують неологізми, утворений від словосполучень за допомогою суфікса -ness: all at once "раптом, відразу, раптово, одночасно"; all-at-once-ness "умова, при якій багато подій відбуваються раптово й одночасно".

При приєднанні суфікса до словосполучення всі його компоненти зближуються і стають невідривними друг від друга. Це часто фіксується графічно за допомогою дефіса чи злитого написання.

Література: Ю.А. Зацний "Обогащение словарного состава английского языка в 80-е годы", Киев, 1990.

Лекція №14

Переклад скорочень

Для перекладу скорочень необхідно, насамперед, визначити спосіб їх утворення.

Існують наступні способи утворення:

- буквені
- ініціативні

DC – direct current – постійний струм

EMF – electromotive force – електрорушійна сила

h.p. – horsepower – (кінська сила) – одиниця потужності

Серед таких скорочень багато омонімів:

s.f. - self-feeding – з автоматичною передачею

- signal frequency – частота сигналу
- square foot – квадратний фут

Складові скорочення:

Radsta = radio station – радіостанція

Chemurgy = chemistry metalurgy – галузь хімії стосовна до області виробництва металів

Літерні скорочення:

T – shirt – сорочка у формі букви T

V – antenne – антена у формі букви V = V-образна антена

V – block – V-образний блок

Усічені слова(усікаються будь-які частини):

lab

doc

match

Ry.= railway

Ft. = foot

Стягнення (два компоненти утворюють слово з новим значенням):

motel = motorhotel

landromat = landry automat
camelry = camel cavery (кавалерія на верблюдах)

Скорочуватися можуть назви партій, організацій, посад:
FBI = Federal Buro of Investigation - ФБР

Gov = government - уряд

MP = military police – американська військова поліція
metropoliten police – міська поліція.

При перекладі треба враховувати, що багато американських і англійських скорочень мають еквіваленти в російській мові. Ці скорочення

а) або скорочуються відповідні слова російської назви:

FBI = ФБР

UNO = ООН

UFO = НЛО

б) або російськими буквами відтворюється англійське скорочення, але розшифровується воно відповідно до повної російської назви

NATO = North American Treaty Organization = Північноатлантичний союз.

Скорочення можуть існувати, якщо:

а) дається буквене скорочення російського перекладу і відразу ж назва цілком (чи навпаки).

б) дається повна назва без скорочення.

в) якщо скорочення має два чи більш значення, необхідно установити в кожному зі значень скорочення його вживання і потім перекладати.

Скорочення прізвищ і прізвицьк (не фіксуються словниками).

JFK = John Fidzerald Kennedy

MM = Meriline Monro

Rocky = Rockfeller

Рекомендації:

- при перекладі прізвище перекладається цілком;
- прізвицько заміняється прізвищем, тому що подібного роду скорочення не відповідають стилю печатки чи не будуть зрозумілі читачем.

Скорочення географічних назв.

Зустрічаються для позначення американських реалій, тобто в англійській печатці. На російську мову вони перекладаються цілком з урахуванням правил транскрипції і транслітерації.

Окказіональні скорочення

Скорочуватися можуть будь-які слова.

Conservative to stand in E. = консерватор висуває кандидатуру на вибори = на додаткових виборах балатується консерватор.

Скорочення	Повне написання	Переклад
1. A.D.	Anno Domini	Нашої ери
2. a.m.	Ante meridiaen	До полудня
3. B.C.	Before Christ	До нашої ери
4. cf.	Confer	Порівняй
5. e.g.	ExampLIA gratia	Наприклад
6. etc.	Et cetera	І так далі
7. ft.	Foot	Фут
8. gr.	Gram	Грам
9. i.e.	Id est	Тобто

10. in	Inch	Дюйм
11. kg.	Kilogram	Кілограм
12. km.	Kilometre	Кілометр
13. lb.	Libra	Фунт
14. m	Metre	Метр
15. mi	Mile	Міля
16. mm	Millimetre	Міліметр
17. No, no	Nomber	Номер
18. p.m.	Post meridien	Після полудня
19. sec.	Second	Секунда
20. VIZ	Videolicet	А саме

ПЕРЕКЛАД ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ СЛІВ

Інтернаціональні слова найчастіше мають греко-латинське походження і, як наслідок, подібну форму в різних мовах.

contrast
control
diagram
dialect

При їхньому перекладі прибігають до транслітерації.

antennae – подвійне «nn» не переноситься, але написання зберігається.

Іноді сполучається транслітерація і транскрипція.

feeder = файдер – для подачі палива в машині.

Проблеми при перекладі інтернаціональних слів бувають наступні:

1) російське слово збігається з англійським не у всіх значеннях, а тільки в одному з них, іноді в двох.

meeting = зустріч, збори, побачення, мітинг, засідання.

У російській мові мітинг – це політична зустріч.

2) російське слово має значення, якого немає в англійського слова, коли слово запозичене як англійською так і російською мовою.

auditorium – 1) в обох мовах – приміщення, аудиторія

2) аудиторія (люди), а в англійком мові – audience.

3) у слів у російській і англійській мові існують значення, як загальні, так і власні (відрізняючися).

correspondence – кореспонденція

Загальне значення “пошта”.

- у російській мові “інформація газетних матеріалів”, а в англійській мові – “news from abroad”.

- в англійській мові також є значення відповідності.

4) російські й англійські слова мають подібність у написанні, але різне значення («помилкові друзі перекладача»). Їх називають псевдоінтернаціональними словами.

Вони представляють найбільші труднощі в процесі перекладу.

decade = 10 років

декада = 10 днів

prospect = перспектива

проспект = вулиця

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бархударов Л.С. «Язык и перевод», М., 1975.
2. Єсеталіна І.Л. «Вчиться перекладати».
3. Мюллер В.К. «Новый англо-русский словарь».
4. Рецкер Л.И. «Теория перевода и переводческая практика».
5. Швейцер «Перевод и лингвистика», М., 1973.

Лекція №15

РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА І ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Останнє десятиріччя ХХ сторіччя було періодом бурхливого розвитку всіх сторін життя людства, однак серед них слід особливо зазначити сферу сучасної інформаційної техніки, сфери економічного і суспільно-політичного життя як головних постачальників нової лексики і фразеології, причому комп'ютеризація соціального життя приводить до того, що багато неологізмів, які зв'язані з інформаційною революцією, належать одночасно і сфері сучасної техніки, і сфері економіки, і сфері медицини і т.і.

homebanking
E-sourcing
database marketing
telemedicine
technoathlete

Сфера економічного життя останнім часом була сферою кардинальних змін, і ці зміни відбиваються в численних інноваціях. У 90-і роки, вважають вчені і фахівці, в економіці і бізнесі відбувається революція, і навіть не одна, а цілих чотири. Перша зв'язана з "глобалізацією" ринків і бізнесу, друга - з комп'ютерами, третя - це революція в керуванні економіки і четверта революція зв'язана з впровадженням інформаційної техніки.

У зв'язку з глобалізацією економіки і бізнесу спостерігається, наприклад, висока дериваційно-синтагматична активність лексеми global:

globality
globalize
globalization
global corporation
global villager

Отже, народився рух «антиглобалізації» (antiglobalization), усе зростає число людей, що протестують проти пагубних наслідків цієї тенденції розвитку економіки, особливо щодо навколишнього середовища (globoprotesters).

Продовжують створюватися і пропагуватися нові економічні теорії, напрямки економічної політики, слово есоному (economics) вступає в активні зв'язки для утворення неологізмів, особливо фразеологічних:

behavioral economics
goldilocks economy
knowledge economy
stakeholder economy

Таким чином, образна інновація goldilocks (goldilocks economy) виникла в останні роки для позначення тимчасового стану економіки в деяких розвинених країнах, що характеризуються стійкими темпами росту і низьким рівнем інфляції.

Цілий ряд нових слів утворено з осколками слова economics (nomics), що у попереднє десятиріччя перетворився в суфікс:

bionomics
burgernomics
geekonomics
mediconomics

З інших центрів слова і фразоутворення слід зазначити лексеми market, entrepreneur, на базі яких створені неологізми, зв'язані, в основному, із процесом переходу цілого ряду країн до ринкової економіки, з позначенням підприємців у різних областях, сферах:

marketize	entrepreneurialise
marketization	ethnopreneur
to free-market	technopreneur

Останні десятиріччя були періодом постійних реорганізацій ділових підприємств, фірм, корпорацій з метою підвищення ефективності їх роботи (насамперед такі реорганізації позначали "урізування" числа співробітників). Якщо в 80-і роки подібні реорганізації і зв'язані з ними скорочення працівників позначалися словом downsizing, то в 90-і роки на зміну йому прийшло слово reengineer і його похідні reengineering, reengineered.

В останнє десятиріччя найбільше інтенсивно поповнювалася суспільно-політична лексика і фразеологія, що відбиває міжнародне життя, суспільні рухи в США й у Великобританії. Для Західної Європи цей період був періодом подальшої інтеграції в рамках Європейського союзу після підписання Маастріхтських угод (Maastricht). З програмою введення в 1999 році єдиної європейської валюти (слово euro стало позначати одиницю єдиної валюти) співвідносяться такі інновації, як:

euro-fan
euro-member
euro-block (euro-zone)
X-group
E-day

Чимало неологізмів відбиває стратифікацію британського й американського суспільства, його розподіл на різні класи і соціальні групи. В другій половині 80-х років в американському варіанті виник неологізм underclass для позначення найбідніших шарів населення, бездомних, безробітних. У 90-і роки саме на базі цього неологізму з'явилося словосполучення biological underclass. Під «біологічним підкласом» розуміють людей, чий генетичний склад робить їх неповноцінними в суспільстві (наприклад, вони більше піддані деяким захворюванням, особливо спадковим). Такі люди стають об'єктом дискримінації при найманні на роботу, при оформленні страхування, навіть при вступі в шлюб. Попутно відзначимо, що за аналогією було створено і висловлювання cosmetic underclass для позначення людей, що у силу свого матеріального становища не можуть собі дозволити зробити пластичні операції, змушені «задовольнятися» своєю зовнішністю і тому вони мають комплекс неповноцінності.

У США й у Великобританії стали виділяти і нову соціальну еліту - "надкласи", "суперкласи". У США це, наприклад, «білий надклас» - white overclass, до

якого належать керівники високого рангу, відомі юристи, лікарі, діячі мистецтва і культури європейського походження. Саме слово *overclass*, створене за аналогією зі словом *underclass* і виступаюче деякою мірою його антонімом, стало позначати еліту, що править клас США, а також досить значний прошарок мільйонерів (наприкінці 90-х років, по оцінках журналу *Форбс*, у США нараховувалося приблизно 5 мільйонів родин з річним доходом понад мільйон доларів).

Молоде покоління завжди було в центрі суспільної уваги і тим самим притягало до себе нові одиниці, що служать для його позначення і характеристики. Сучасне молоде покоління британців, наприклад, часто іменується "поколінням екстазу" (*Generation Ecstasy, Generation E, Gen E*). Ці назви зв'язані з наркотиком-стимулятором "Ecstasy", популярним серед молоді. Після публікації книги американського письменника Дугласа Купленда «*Generation X*» назва цієї книги стає самою популярною назвою нового покоління США (воно часто функціонує й у скороченій формі - *Gen X*), а для позначення представників цього покоління були створені неологізми *Generation Xer, GenXer, Xer*.

Серед молодих американців окремо стали виділяти людей латиноамериканського походження, для їхнього позначення виникло словосполучення *generation Ñ* (*Ñ* - буква іспанського алфавіту), а неологізм *Ñ* став позначати представника такої молоді. За зразком неологізму *Generation X* виникло і новотвір *Generation Y*, що вживається для позначення підлітків. Загальним позначенням молодих людей у США стало також словосполучення *nexus generation*, що підкреслює, що це покоління є сполучним поколінням. Відзначимо, що наймолодше покоління (*Generation Y*) характеризується і за допомогою словосполучення *echo boom*. Усе більша кількість молодих американців проживає і працює за межами своєї країни, особливо в країнах, що розвиваються; для позначення молодих "експатриатів" стали вживатися неологізми *Generation Global, Generation G, Gen G*.

У зв'язку з інформаційною революцією покоління людей до двадцяти років стали також називати «поколінням інтернету» (*Net generation, N-Gen*).

Зовсім недавнім позначенням нового покоління став термін вчених в області демографії - *millennials*, що підкреслює, що це покоління нового, третього тисячоріччя. Термін охоплює досить широку вікову групу - від дітей до молоді у віці до 25 років.

Нові соціальні групи стали виділяти і серед жінок. Так, у другій половині 90-х років в американському варіанті виникло вираження *soccer mom* для позначення численної категорії замужніх жінок середнього класу, що, як правило, не працюють, займаються вихованням дітей (відвідують усі футбольні матчі, у яких беруть участь їхні діти, звідси і назва - "футбольна мама") і виявляють велику активність у політичному, громадському житті, особливо на місцевому рівні. "Футбольні мами" - це ціла армія активних виборців, що не можуть ігнорувати політики; не випадково, що коло жіночих проблем (утворення освіти, охорона здоров'я) одержало останнім часом позначення *soccer mom issues*.

Наприкінці 90-х років словосполучення *soccer mom* послужило зразком для створення вираження *waitress mom*, що позначає ще одну категорію жінок, що впливають на хід виборів, а саме представниць нижчих шарів - жінок середнього віку без освіти, що мають декількох дітей і нерідко працюючих у двох-трьох місцях. Типовим місцем роботи із сумісництва є ресторани, кафе, закусочні, де ці жінки підпрацьовують як офіціантки, звідси і їх назва - *waitress mom*.

Ще на початку 90х років укладачі словників неологізмів підкреслювали, що навколишнє середовище виходить на перше місце серед головних постачальників інновацій. Наші спостереження свідчать, що в наступні роки кількість "еконеологізмів" ніяк не зменшилась. За сферою екології цілком закріплений префікс *eco-*, число неологізмів з цим словотворчим елементом досягає багатьох сотень, його синонімом останнім часом став виступати і елемент *enviro-*(*envirobusiness, envirogear, envirotech*), екологічна спрямованість характерна для багатьох новотворів із префіксом *bio-* (*biodiesel, biofriendly, bioremeditation, bioregionalism*), із суфіксом *-friendly* (*eco-friendly*,

fish-friendly, ozone-friendly). країнам, що розвиваються, стала проводитися політика, що називають політикою "биоімперіалізма" (bioimperialism).

Важлива роль "четвертої влади" обумовлює той факт, що сфера масової інформації є місцем народження багатьох мовних інновацій, що співвідносяться з найрізноманітнішими сферами людської діяльності, і в той же час постійно виникають неологізми, що безпосередньо зв'язані з мас-медіа; відбивають тенденції їх розвитку. Вважається, наприклад, що головною тенденцією розвитку засобів масової інформації є їх "бульваризація" (tabloidization) - перетворення в дешеві видання, що прагнуть привернути увагу читачів сенсаціями, скандалами, плітками. Учені пишуть про комерціалізацію навіть "якісних" газет, у результаті чого вони стають так називаними "life-style magazines".

Не випадково, що виникає цілий ряд нових слів і словосполучень для позначення бульварних газет і журналів, низькопробного телебачення. Так, дешеві друковані видання позначаються неологізмами ragazine (rag+magazine), red tops, tab; словосполучення rat pack з експлікованою негативною оцінною конотацією створене для характеристики бульварної преси Великобританії, а похідне rat packer позначає журналіста, що працює в такій пресі; низькопробне телебачення одержало назви tabloid TV, trash TV, неологізм broadloid (broadsheet + tabloid) підкреслює тенденцію перетворення "серйозних" газет у газети-гібриди.

Загострення проблеми злочинності відбивається, насамперед, у неологізмах, що позначають нові види злочинів. Можна відзначити, наприклад, нові слова, зв'язані з автомобільними злочинами:

car-jacking
car-bombing
ram-raid

Функціонування неологізму car-jack і його похідних свідчить, що в англійській мові затвердився новий словотворчий елемент -jack у значенні викрадати (трансформаторні засоби). У попереднє десятиріччя за аналогією з цим словом були створені такі одиниці як:

sky-jacking
sea-jacking
ship-jacking

У теперешній час тероризм є серйозною проблемою. Саме слово тероризм «притягає» до себе слова, та утворює інновації:

bioterrorism
narcoterrorism
cyberoterrorim
new terrorism
new terrorists

Можна відзначити і триваючу концентрацію неологізмів навколо слова bomb як символу тероризму, наприклад:

bus-bombing
car-bombing
unabomber (University and Airline bomber)

Цілий ряд неологізмів відбиває боротьбу зі злочинністю. У середині 90-х років у США народився заклик до непримиренного відношення до злочинності, до «нульового терпіння» (zero tolerance), популярними стали такі словосполучення, як:

zero tolerance attitude
zero tolerance campaign

zero tolerance police
zero tolerance policy

Досить значне число інновацій співвідноситься з повсякденним життям англійців і американців: родиною, дозвіллям, спортом, їжею, напоями, автомобілями. Розглядаючи неологізми, зв'язані з дозвіллям, спортом, необхідно відзначити, що кілька десятків слів відбивають таке явище 90-х років, як втрата інтересу багатьох людей, особливо молоді, до традиційних видів спорту (recreation fatigue). Все більшу популярність приймають:

extreme sports	cave-tubing	street luge
bungee jumping	space-diving	ski football
sky-surfing	orbital surfing	train surfing
sky-coasting	extreme skiing	trainspotting
white water rodeo	snowsurfing,	
black water rafting	snowboarding	

З проблемами родини, з дітьми, їх вихованням, освітою співвідносяться такі неологізми, як наприклад:

family mentoring	unschooling	kidcare
flexi-boarding	barrel children	two pay-check family
to hot-house	boat kids	baby-making industry
sleep-over school	bajador	tug-of-love
unadoption	kinderpolitics	

Неологізми зв'язані з деякими напоями і харчуванням:

raw-foodism, living foodism
natural hygienist
functional food
nouvelle cuisine, global cuisine, fusion
cookery
java-jive
java-junkie
power drink,
java-water

aqua purificada
alcopops
microbrew
ice beer
ice-brew technology
designer beer, designer lager
gene food, superfood
Frankenstein food, Frankenfood

Відомо, яка важлива роль належить у Західному суспільстві, особливо в американському, автомобілям. Система автотранспорту, вважають учені, перетворилася в «технобіоциноз», що функціонує по своїх власних законах. Не випадково, що серед неологізмів останнього десятиріччя виділяється велика група «автомобільних» слів і словосполучень:

clean car, green car, fuel-cell car, hypercar, supercar
hybrid cars
biodiesel

Викладений матеріал про зв'язок лексико-фразеологічних інновацій з розвитком суспільства свідчать, таким чином, що неологізми 90-х років, як і в попередні періоди розвитку англійської мови, були барометрами, що реагують на всі зміни в суспільстві, на зв'язані з ними процеси, і відбивали ці процеси в мові, усуваючи протиріччя між новими потребами комунікації в умовах мінливого позамовного середовища і ресурсами самої мови. Соціальна детермінованість інноваційних процесів розкривається, зокрема, у явищах концентрації неологізмів навколо визначених понять, у поліномінації, в атракції синонімів, у формуванні визначених словотворчих тенденцій, моделей, елементів.

Серед конкретних соціальних факторів, що роблять вплив на інноваційні процеси в лексико-семантичній системі англійської мови, можна виділити економічну базу і зв'язану з нею стратифікацію суспільства, стиль життя соціально-економічних груп, ціннісні орієнтації їхніх представників, расову, вікову диференціацію носіїв англійської мови.

Література: Ю.А. Зацний “Шляхи та тенденції розвитку лексико-семантичної системи сучасної англійської мови”, Запоріжжя, ЗДУ, 1992.

Ю.А. Зацний “Англо-русский словарь сферы бизнеса”, Никополь, 1994.

Лекція №16

Художній текст та особливості його перекладу

Про перекладачів художньої літератури часто говорять, що він «узявся не за свій текст». Це дуже складний вид роботи, що припускає наявність особливих навичок.

Художня література - це тексти, спеціалізовані на передачі естетичної інформації. Засоби її оформлення різноманітні. Когнітивна інформація в художньому тексті існує на задньому плані, вона підлегла естетичній інформації. Отже, засобу оформлення естетичній інформації в художньому тексті (рекомендації для перекладача):

1. епітети - передаються з урахуванням їх структурних і семантичних особливостей (прості і складні прикметники; ступінь дотримання нормативного семантичного узгодження з визначальним словом; наявність метафори, метонімії), з урахуванням ступеня індивідуалізованості (стійкий епітет фольклору, традиційний епітет - поетизм);

2. порівняння - непоширені, поширені, розгорнуті;

3. метафори;

4. авторські неологізми;

5. повтори фонетичні, морфемні, лексичні, синтаксичні, лейтмотивні;

6. гра слів;

7. іронія;

8. імена, “що говорять”, топоніми;

9. синтаксична специфіка тексту оригіналу - наявність контрасту коротких і довгих речень, ритм прози,

10. діалектизми, жаргонізми, арготизми.

Усі перекладацькі рішення при перекладі художнього тексту приймаються з урахуванням вузького контексту і широкого контексту всього твору.

Перекладач художнього тексту вимушен завжди зіштовхуватися з трьома основними проблемами.

- передача тимчасової дистанції тексту;
- передача рис літературного напрямку;
- передача індивідуального стилю автора.

Розглянемо ці проблеми.

1. Передача тимчасової дистанції.

Головне - відсутність у лексиці перекладу модернізмів - слів, що не вживаються в даний минулий відрізок часу. Далі «густота» архаїзації залежить від часу створення оригіналу

Для стилізації мови XIX в. досить при перекладі обирати найбільш застарілі: «минав», а не пройшов; «чудовий», а не відмінний; неведення (незнання). В області синтаксису - це інверсія, наприклад: «То й зроби ласку його в Пітер відправити через 3 дні» - а в сучасному варіанті: «То й зроби ласку відправити його в Пітер через 3 дні». Чи: «Усі сиділи вже за столом», а зараз - «усі вже сиділи за столом».

Або - це постпозиція прикметника: «повчання батьківські», «мови грецької».

2. Передача рис літературного напрямку.

Для минулих часів характерна приналежність автора до визначеного літературного напрямку: сентименталізму, романтизму, натуралізму, реалізму, імпресіонізму, експресіонізму – що мають свої особливі відмінні властивості. Наприклад, для періоду романтизму характерно широке використання метафор, що персоніфікують, кольорова символіка, ритм прози, змішання засобів високого стилю з архаїчним просторіччям фольклору, грі слів, особливий стійкий фонд лексики - «романтичний словник».

3. Передача індивідуального стилю - це найскладніше завдання.

Тут необхідний повний стилістичний аналіз оригіналу, що включає не тільки визначення значущих рис стилю, але і характеристику їх частотності. Наприклад, у прозі автора А. переважають розповсюджені речення із сурядним зв'язком між компонентами, їх частотність досягає 90%, це означає, при перекладі заміна сурядного зв'язку підрядної спотворить авторський стиль.

Автор Б. широко використовує контраст канцелярських зворотів мови і високого стилю, створюючи комічний ефект. Тоді будь-яка нейтралізація високої лексики, заміна її при перекладі на нейтральну знищить прийом іронічного контрасту.

Література: І.С. Алексеева “Профессиональный тренинг переводчика”,
Издательство “Союз”, С.-П., 2001.

Лекція № 17

Особливості науково-технічного перекладу.

Сюди відносяться тексти наукових статей, монографій, технічних описів. Вони призначені для фахівців у даній області знань.

Головні мовні засоби, що вимагають еквівалентної передачі в перекладі тут наступні:

1. Семантика підмета.

2. Пасивні конструкції дієслова.
3. Перевага Present Indefinite.
4. Велика кількість складних слів.
5. Виразна номінативність тексту - явна перевага іменників.
6. Велика кількість спеціальних термінів.
7. Еліптичний характер вираження думки.

Лексика загальнонаукового опису має наступні особливості:

1. Вона позбавлена емоційного забарвлення;
2. Її можна віднести до нейтрального варіанта сучасної письмової літературної норми;
3. В ній широко розвинена синонімія («відіграє важливу роль» = «має важливе значення»);
4. Наявність скорочень.

Комунікативне завдання наукового тексту - повідомлення нових зведень у даній області знань. Науковий текст недоступний непосвяченим. Отже, перекладачу необхідно «входження в тему», підвищення свого рівня компетентності. Переклад здійснюється на рівні слова, а в деяких складних словах - морфем.

Основні вимоги для перекладу науково-технічних текстів:

1. Точна передача тексту оригіналу
2. Сувораясність викладання думки при максимально стислій і лаконічній формі, що є лише в нашій мові.
3. Переклад повинен цілком задовольняти загальноприйнятим нормам літературної мови

Терміни - це слова або словосполучення, що мають спеціальне, строго визначене значення в тій чи іншій області науки і техніки. Щоб правильно визначити їх значення, потрібно знати ту область науки і техніки, до яких вони відносяться. Термін по можливості повинен бути точним і стислим. Під точністю його розуміється здатність правильно орієнтуватися.

Терміни поділяються на:

1. прості - circuit;
2. складні - flywheel (маховик); clock work (вартвий механізм);
3. термін-сполучення - circuit breaker - вимикач.

Неологізми в науково-технічному перекладі - це нові слова, що з'являються в мові. Неологізм, проіснувавши якийсь час, або стає загальноновживаним словом, або зникає.

digital computer - цифрова обчислювальна машина
to radio-fix - визначити літак за допомогою радіосигналу
helo - гелікоптер

Конверсія - утворення нових слів із вже існуючих без усякої зміни їх написання і вимови.

Motor - to motor
Двигун - працювати в режимі двигуна
Handle - to handle (керувати)
Layout - розташування
To lay out - розміщати

Переклад назв технічних статей - це особливі труднощі. Їхні основні риси в американців - особливий стиль., яскравість, помітна форма., експресивність лексичних і граматичних засобів, пропуски допоміжних дієслів, союзів, артиклів, присутність скорочень. Звичайно це:

- а. Назви у вигляді питання
Modernize? - чи варто реконструювати?
Why wash Aggregates? - питання промивання заповнювачів.
- б. Назви у вигляді заяви або постановки питання
We give an Old Swimming Pool New Ideas - як передбачається реконструювати старий плавальний басейн.
- в. назви-вигуки
Don't Get a Misfit! - не купуйте погане обладнання.
Rain Off the Roof! - відведення дощової води з дахів.

Специфіка науково-технічних текстів:

1. ряд застарілих зворотів, що включають архаїзми:
whereof- якого, про яке hereby - цим,
2. канцеляризми
above-said - вищевказаний
3. громіздкість речень.

Переклад патентів

Особливо відрізняються англійські від американських.

Англійські багаті:

1. складними прислівниками:
hitherto - дотепер
thereto - до даного моменту;
2. вираженнями типу:
We pray - ми молимо, просимо;
3. багаторазовим повторенням суті питання;
4. наявністю великої кількості дієприкметникових зворотів.

Деякі особливості перекладу науково-технічного тексту Engineering technical terminology

Оскільки науково-технічний текст насичений термінами, що несуть основне навантаження, ми розглянемо питання термінології трохи докладніше,

У звичайній мові слова, як правило, полісемантичні, тобто вони передають цілий ряд значень, що можуть розходитися часом досить широко. Візьмемо для приклада суму значень слова **table**, що концентруються навколо стрижневого поняття "площина":

стіл	скрижаль
дошка	таблиця
плита	табель
дощечка	плоскогір'я

Поряд з цим, слово **table** володіє і рядом переносних значень, що зберігають відомий, хоча і більш віддалений, зв'язок зі стрижневим поняттям:

суспільство за столом

їжа (те, що подається на стіл)

напис на плиті

Така багатозначність слів у загальнолітературній мові є фактором, що свідчить про багатство мовних образотворчих засобів.

Лексична багатозначність додає мові гнучкість і жвавність і дозволяє висловлювати найтонші відтінки думки.

Інакше обстоїть справа в науково-технічній мові; у неї головною вимогою виявляється гранична точність вираження думки, що не припускає можливості різних тлумачень.

Тому основною вимогою, пропонованою до терміна, стає однозначність, тобто наявність тільки одного, раз і назавжди встановленого значення.

Фактично далеко не всі терміни задовольняють цій вимозі навіть у межах однієї спеціальності, наприклад:

engine	<i>машина, двигун, паровоз</i>
oil	<i>олія, мастильний матеріал, нафта</i>

Це обставина, звичайно, представляє відоме ускладнення для точного розуміння тексту й ускладнює роботу перекладача. Які джерела виникнення англійської науково - технічної термінології?

Найбільшу групу складають терміни, запозичені з іноземних мов, чи штучно створені вченими на базі, головним чином латинської і грецької мов, по мірі розвитку науки і техніки і появи нових понять.

Так, наприклад, у 1830 році з'явилася назва нової інертної речовини *paraffin* від латинського *parum affinis*, тобто *мало торкаючийся* (з іншими речовинами).

У 1850 р. Либих створив нове з'єднання шляхом окислювання спирту. Він назвав його *aldehyde*, з'єднавши перші частини латинських слів:

alcohol dehydrogenatum

Іноді виникали і гібридні утворення такі як: haemoglobin від грецького haima *кров* і латинського globus *куля*.

Особливо багато термінів з'явилося в Англії в XVIII і XIX століттях у період бурхливого розвитку наук, при цьому частина термінів з мови вчених стала проникати в загальнолітературну мову і зробилася загальним надбанням. До таких слів відносяться:

dynamo, barograph, ozone, centigrade, cereal, gyroscope, sodium, potassium та ін.

У XX столітті виникли такі новотвори, як:

penicillin, hormone, isotope, photon, positron, radar, biochemistry, cyclotron і т.і.

Ці терміни швидко стали загальнозрозумілими завдяки тісному зв'язку новітніх наукових відкриттів з повсякденним життям.

Усе-таки потрібно відзначити, що основна маса науково-технічної термінології продовжує залишатися за межами загальнолітературної мови і зрозуміла лише фахівцю даної галузі знання. Друга по величині група термінів являє собою загальнолітературні англійські слова, які вживаються в спеціальному значенні. Наприклад:

jacket куртка і, разом з тим – *кожух*
jar глечик і *конденсатор*
to load *навантажувати* і *заряджати*

При цьому зустрічається вживання одного слова в різних спеціальних значеннях, в залежності від галузі знання; слово **pocket** *кишеня*, наприклад, має наступні спеціальні значення:

повітряна яма (в авіації)
оточення (у військовій справі)
мертва зона (у радіо)
гніздо родовища (у геології)
кабельний канал (в електротехніці)

У структурному відношенні всі терміни можна класифікувати таким способом:

- а) Прості терміни типу: oxygen, resistance, velocity.
- б) Складні терміни, утворені шляхом словоскладання. Складові частини такого терміна часто з'єднуються за допомогою сполучного голосного:

gas + meter = gasometer

При цьому іноді відбувається усікання компонентів:

turbine + generator = turbogenerator
----

ampere + meter = ammeter

в) Словосполучення, компоненти яких знаходяться в атрибутивному зв'язку, тобто один з компонентів визначає інші:

direct current	<i>постійний струм</i>
barium peroxide	<i>перекис барію</i>

Нерідко атрибутивний елемент сам виражений словосполученням, що представляє собою семантичну єдність. Це єдність орфографічно часто виражається написанням через дефіс:

low-noise penthode	<i>малошумний пентод</i>
--------------------	--------------------------

doubling-over test	<i>істит на згиб</i>
--------------------	----------------------

г) Абревіатура, тобто буквені скорочення словосполучень:

.e.m.f. = electromotive force - електрорушійна сила

Скороченню може піддатися частина словосполучення:

D.C. amplifier = direct current amplifier *підсилювач постійного струму*

д) Складові скорочення, що перетворилися в самостійні слова:

loran (long range navigation)	<i>система далекої радіонавігації "Лоран"</i>
radar (radio detection and ranging)	<i>радіолокація</i>

е) Літерні терміни, у яких атрибутивна роль доручається визначеній букві внаслідок її графічної форми:

T - antenna	<i>T-подібна антена</i>
V - belt	<i>клиноподібний ремінь</i>

Іноді ця буква є лише умовним, невмотивованим символом:

X-rays рентгенівські промені

При перекладі термінів ми можемо зустрітися з наступними моментами:

а) Частина термінів, що мають міжнародний характер, передається шляхом транслітерації і не має потребу в перекладі:

antenna	<i>антена</i>
feeder	<i>фідер</i>
blooming	<i>блюмінг</i>

б) Деякі терміни мають прямі відповідності в російській мові і передаються відповідними еквівалентами:

hydrogen	<i>водень</i>
voltage	<i>напруга</i>

в) Відома частина термінів при перекладі калькується, тобто передається за допомогою російських слів та висловлювань, дослівно відтворюючих слова та висловлювання англійської мови:

single-needle instrument	<i>Однострілочний апарат</i>
superpower system	<i>надпотужна система</i>

г) Нерідко трапляється, що словник не дає прямої відповідності англійському терміну. У цьому випадку перекладач повинен вдаватися до описового перекладу, що точно передає зміст іншомовного слова в даному контексті:

video-gain	<i>регулювання яскравості оцінок від відбитих сигналів</i>
combustion furnace	<i>піч для органічного аналізу</i>
wall beam	<i>балка, покладена уздовж поперечної стіни</i>

При перекладі термінів слід по можливості уникати вживання іншомовних слів, віддаючи перевагу словам російського походження:

<i>промисловість</i>	замість <i>індустрія</i>
<i>сільське господарство</i>	замість <i>агрикультура</i>
<i>повний опір</i>	замість <i>імпеданс</i> і т.і.

Оскільки характерною рисою терміна є чіткість семантичних меж, він має значно більшу самостійність стосовно контексту, чим звичайні слова.

Залежність значення терміна від контексту виникає лише при наявності в ньому полісемії, тобто якщо в даній області знання за терміном закріплено більш одного значення.

Peculiarities of translation of technical text

У той час як основні труднощі перекладу художньої прози полягають в необхідності інтерпретації намірів автора, тобто в передачі не тільки зовнішніх факторів, але й у збереженні психологічних та емоційних елементів, закладених у тексті, задача, що стоїть перед перекладачем науково-технічного тексту, позбавленого емоційного фарбування, виявляється більш простою - точно передати думку автора, лише по можливості зберігаючи особливості його стилю.

Для того щоб правильно зрозуміти науково-технічний текст, треба, як уже вказувалося раніше, добре знати даний предмет і зв'язану з ним англійську термінологію.

Крім того, для правильної передачі змісту тексту російською мовою потрібно знати відповідну російську термінологію і добре володіти російською літературною мовою.

Переклад за допомогою словника незнайомих однозначних термінів типу **oxygen, ionosphere**, не представляє ускладнень.

Інакше обстоїть справа, коли одному англійському терміну відповідає декілька російських, наприклад:

Switch	вимикач
	перемикач
	комутатор

У цьому випадку свідомий вибір аналога може диктуватися лише добрим знанням даного предмету. Візьмемо речення:

Most of the modern radio-transmitters can communicate both telegraph and telephone signals.

Перекладач, докладно не знайомий з радіосправою та відповідною російською термінологією, переклав би це речення так:

Більшість сучасних радіопередавачів може посилати як телеграфні, так і телефонні сигнали.

Однак, технічно грамотний переклад повинен бути наступним:

Більшість сучасних радіопередавачів може працювати як у телеграфному, так і в телефонному режимі.

Основні риси російського науково-технічного стилю наступні:

- стругаючи ясність викладу
- чіткість визначень
- лаконічність форми

При перекладі англійського тексту перекладач повинен повно і точно передати думку автора, формуючи її у форму, властиву російському науково-технічному стилю й аж ніяк не переносити в російський текст специфічних рис англійського оригіналу.

Для ілюстрації зупинимося на деяких стилістико-граматичних особливостях англійського тексту, далеких від стилю російської науково-технічної літератури:

а) В англійському тексті переважають особисті форми дієслова, тоді як російському науковому стилю більш властиві безособові чи невизначено-особові обороти.

б) В англійських текстах описового характеру нерідко вживається майбутній час для вираження звичайної дії.

Керуючись контекстом, варто перекладати такі речення не майбутнім, а теперешнім часом, іноді з модальним відтінком:

The zinc in the dry cell accumulates a great many excess electrons which will move to the carbon electrode.	<i>Цинк у сухому елементі акумулює велике число надлишкових електронів, що рухаються до вугільного електрода.</i>
Fig. 10 gives a drawing of a bulb; the filament will be seen in the centre.	<i>На мал. 10 приводиться креслення електричної лампи; нитка розжарення видна в центрі.</i>

в) В англійських науково-технічних текстах особливо часто зустрічаються пасивні обороти, тоді як у російській мові пасивний стан вживається значно рідше.

Отже, при перекладі, ми нерідко повинні звертатися до заміни пасивних конструкцій іншими засобами висловлювань, більш властивими російській мові.

Речення

This question was discussed at the conference.

можна перекласти слідуючими способами:

Це питання було обговорено на конференції.

Це питання обговорювалося на конференції.

Це питання обговорювали на конференції.

Конференція обговорила це питання.

г) Автори англійської науково-технічної літератури широко використовують різні скорочення, що зовсім невживані в російській мові, наприклад:

d.c. (direct current)	<i>постійний струм</i>
a.c. (alternating current)	<i>перемінний струм</i>
s.a. (sectional area)	<i>площа поперечного переріза</i>
b.p. (boiling point)	<i>крапка кипіння й ін.</i>

Такі скорочення в перекладі повинні розшифровуватися і даватися повним позначенням.

д) Деякі слова чи висловлювання в англійському тексті містять далеку нашій мові подоби. При перекладі вони повинні замінятися аналогами, тобто висловлюваннями відповідними за змістом, але більш звичайними для російського тексту, наприклад:

We have learned to manufacture dozens of construction materials to substitute iron.

Замість **dozen** дюжина в російській мові звичайно в таких випадках вживається слово *десяток*, тому це речення ми перекладаємо:

Ми навчилися робити десятки будівельних матеріалів, заміняючих залізо.

Література: Стрелковський Г.М. Латишев Л.Г. “Научно-технический перевод”, -М., 1980.

Чебурашкін Н.Д. “Технический перевод в школе”, - М., 1976.

Карабан В. “переклад англійської наукової і технічної літератури” (ч 1,2), Нова книга. 2001.

Лекція №18

Лексика мови з погляду стилістичної точки зору

Лексика мови з погляду експресивно - стилістичної точки зору, поділяється на міжстилеву, розмовно-побутову і книжкову.

МІЖСТИЛЕВА ЛЕКСИКА

Багата своїми виразними можливостями і семантичною ємністю, лексика мови являє собою складне і різноманітне явище не тільки з погляду походження, соціально-діалектного характеру і важливості в загальній системі мови, але і з погляду експресивно-стилістичної. Стилiстичні розшарування лексики і розходження слів по експресивному фарбуванню тісно зв'язане з тим, що мова являє собою сукупність декількох стилів, різних по тим мовним засобам і прийомам (у першу чергу лексичними), що беруться для висловлювання визначеного змісту. Застосування тих, а не інших засобів мови обумовлюється, як відомо, тією областю і ситуацією, у якій розгортається мовне спілкування. Мета повідомлень, що ставить перед собою той що говорить чи пише, змушує його відбирати з загальнонародної мови таку лексику, що була б найбільш діюча, найбільш виразна, найбільш придатна для поставленої задачі.

Саме тому кожний зі стилів мови характеризується визначеною системою лексичних засобів.

Класифікація лексики з її стилістичної сторони звичайно ускладнюється її класифікацією з погляду експресивної.

Це зовсім природно, тому що кожен стиль має свої, йому лише властиві експресивні особливості. Ясно, наприклад, що такому стилю, як науковий, буде далека емоційно пофарбована лексика; навпроти, для стилю художньої літератури така лексика буде одним з найбільш характерних ознак.

У переважній більшості випадків саме емоційна характеристика слова й експресивні особливості визначають його стилістичне вживання.

З погляду експресивної, слова поділяються на розряди і групи по їх експресивному фарбуванню, що пояснюється тим, що в слові іноді спостерігається не тільки вказівка на будь-яке явище дійсності, але і висловлюється відношення розмовника до цього явища. Саме супровід назви визначеним оцінним моментом і створює в слова те чи інше емоційно-експресивне фарбування (презирство, несхвалення, зневагу, жарт, іронію, ласку).

З погляду експресивно-стилістичної, у лексиці мови виділяють такий шар слів, що є міжстилевим, що має застосування у всіх стилях мови, і являє собою розряд слів експресивно не пофарбованих, емоційно нейтральних. Міжстилеві слова є назвами життєво важливих явищ дійсності без будь-якої їхньої оцінки - це чисті найменування

предметів, якостей, дій: wind, a flower, night, to run, to fly, red, good, a dog, a person, to think, to know, beautiful.

З огляду на експресивну нейтральність такої лексики, її нерідко називають нейтральною лексикою.

РОЗМОВНО-ПОБУТОВА ЛЕКСИКА

Розмовно-побутова лексика вживається в невимушеній бесіді. Вживання її в писемній мові обмежено стилями художньої літератури і публіцистики, де вона використовується з визначеними художньо-виразними цілями. Всіляке вживання розмовно-побутової лексики в книжковій мові додає даному контексту розмовний відтінок, і розмовно-побутові слова відчуються в ньому як елементи, якщо йому зовсім не далекі, так принаймні сторонні.

Розмовно-побутова лексика поділяється на 2 розряди:

- 1) загальнонародну розмовно-побутову лексику
- 2) розмовно-побутову лексику, чи соціально діалектно обмежену. Це - діалектизми. Розмовні професіоналізми й арготизми.

Серед лексичних шарів обмеженого вживання, що є лексичними факторами мови, однієї будь-якої групи людей, іноді дуже широкої, особливе місце належить лексиці діалектної.

Під діалектною лексикою маються на увазі такі слова, що не входять у загальнонародну лексичну систему, а є приналежністю одного чи декількох діалектів мови.

Діалектна лексика є лексикою позалітературною, лексикою усної розмовно-побутової мови будь-якої частини народу, об'єднаного територіальною спільністю.

Діалектизми, що вживаються в художній літературі, усвідомлюються як чужі і сторонні літературній мові, своєрідні мовні інкрустації, вживані звичайно у визначених стилістичних художньо-виразних цілях.

Наприклад:

- Babbie - маля
- Chaw - плямкання
- Chop-chop - швидко
- Emmat - мураха
- Flasket - кошик для білизни
- Fleet - дрібний

Всередині діалектної лексики можна намітити кілька типів слів в залежності від того, що відповідає тому чи іншому діалектному слову в літературній мові.

З цього погляду в ній виділяються власне лексичні діалектизми, лексико-фонетичні, лексико-словотворчі, семантичні й етнографічні.

Професіоналізми

Професіоналізми — це слова, що є приналежністю мови визначеного колективу, що об'єднаний будь-якою виробничою діяльністю, чи спеціальністю чи професією.

У їх склад входять словникові одиниці, відомі не всьому народу, і вживані однією будь-якою професійною групою (медичні працівники, юристи, моряки).

Професіоналізм позначає спеціальні поняття, знаряддя чи продукти праці, виробничі процеси. Тому їх іноді називають спеціальними словами чи термінами. От кілька прикладів професіоналізмів:

- Ab domen- черевна порожнина (мед.)
- Abscess - раковина в металі (тех.)
- Barbarize - засмічувати мову варваризмами

Biopsy - біопсія (мед.)
Bleeder - запобіжний клапан (тех.)
Debtor - дебет (бухг.)
Demandant - позивач (юридич.)
Parol – той, що не міститься в документі за печаткою (юридич.)
Mast-head - щогли (мор.)
Membrane - діафрагма (тех.)
Moulding - виливок (тех.)
Panzer - бронетанкові війська (воен.)
Sanction - передбачена законом міра покарання (юрид.)

Як і діалектизми, професіоналізми складають такий шар слів лексики мови, сфера вживання яких є обмеженою. Однак вони серйозно відрізняються від діалектизмів:

- 1) сфера їхнього вживання обмежена не територіальністю, а соціально;
- 2) вони входять до складу лексики літературної мови.

У ряді випадків сфера вживання тих чи інших професіоналізмів розширюється настільки, що вони втрачають свій особливий характер вживання і перетворюються в загальнонародні слова. Таке входження спеціальних термінів у загальне вживання порозумівається або широким поширенням спеціального предмета і поняття, або метафоричним вживанням їх для позначення раніше не названих ними предметів і явищ дійсності.

Як слова, що стали з професіоналізмів загальноновживаними завдяки широкому поширенню спеціальних предметів і понять, що ними позначаються, можна назвати, наприклад, слова globe, screen.

Професіоналізми вживаються звичайно в усному мовленні представників будь-якої професії, спеціальності й у науково-технічних стилях письмової мови. Можливі професіоналізми й у стилі публіцистики і художньої літератури, однак також вони можуть бути виправдані лише як визначений стилістичний засіб для зображення трудової діяльності чи мовної характеристики персоналу. Використання професійної лексики повинне бути розумним.

АРГОТИЗМИ

Під арготизмами варто розуміти такі соціально обмежені у своєму вживанні слова, що є емоційно-експресивним вираженням того, що стилістично нейтрально обертається загальноновживаними словами.

Арготизми відрізняються від професіоналізмів наступними рисами:

1. Вони завжди являють собою слова, що є не основними, а рівнобійними позначеннями будь-якого явища дійсності.
2. Це означає, що поруч з ними завжди існують синоніми загальнонародного вживання.

3. Всім без винятку арготизмам присуща яскрава експресивно-стилістична зафарбованість.

4. Внаслідок експресивно-стилістичної зафарбованості арготизми мають звичайно значно більш широке поширення і легко переходять у просторіччя, розмовно-побутову мову, не зв'язану суворими літературними нормами. Ось кілька прикладів арготизмів:

Te go on a bust - to have a merry time
Cow of a night - Devil of a night
Gawd it is crook - God it's unnatural!
To get ones own back (on a person) - to have ones revenge
Got the stuff? - Have you got the money?
I have got my eyes peeled all right - I keep my eyes open

Work be hanged - До чорта роботу
Dud - a useless thing
When he dashed well pleased - when he wished

По експресивних стилістичних властивостях арготизми аналогічні вульгаризмам. Загальнонародна розмовно-побутова лексика включає у свій склад дві групи слів:

1) Розмовно-літературну лексику, що поєднує слова розмовно-побутового характеру, що не порушують норм літературного вживання;

2) Простонародну лексику, характерну для простої невимушеної мови, не зв'язаної суворими нормами. Наведемо кілька прикладів розмовної лексики:

1. The schilling isn't worth a damned thing = the schilling is worth nothing
2. Quite a few = rather many
3. We shall stop them all right = we shall stop them for sure
4. Drop = spend
5. Bloke = fellow
6. What is yours? = What will you have?
7. If they keep after it - if they insist
8. A sandwich "to go" = a sandwich that was to be eaten outside the lunch-

room

9. To wire to my people = to send a telegram to my family
10. Jumpy = excited and nervous
11. Flatout - понад всіх зусиль
12. Flapdoodle - нісенітниця
13. Low- down - безчесний
14. Loudmouthed - крикливий

Від міжстилевої лексики, однаково характерної для усної і писемної мови, розмовно-літературна і просторічна лексика відрізняється своїм специфічним експресивно-стилістичним фарбуванням. Слова розмовно-побутової лексики, називаючи що-небудь, дають також і визначену оцінку називаного. Розмежовуючи в загальнонародній розмовно-побутовій лексичній лексику розмовно-літературну і просторічну, варто мати на увазі, що межі між цими розрядами дуже хиткі і рухливі й в існуючих словниках встановлені далеко не завжди.

КНИЖКОВА ЛЕКСИКА

До розряду книжкової лексики входять такі стилістично обмежені і закріплені у своєму вживанні слова, що зустрічаються переважно в писемній мові.

ЗАСТАРІЛІ СЛОВА

Зникнення в мові слів і окремих значень являє собою складне явище, що відбувається повільно і не відразу. Втрата слова чи його значення - наслідок тривалого процесу архаїзації відповідного мовного факту, коли він з явища активного словникового запасу спочатку робиться надбанням пасивного словника, і лише потім поступово забувається і зовсім зникає з мови.

Цей процес не являє собою прямолінійного процесу; у ряді випадків застарілі слова згодом знову повертаються в активний запас лексики мови.

Природно, що велике значення в ступені застарілості того чи іншого слова й окремого значення має час виходу його з активного вживання. У великій мірі вони визначаються також:

- 1) місцем даного слова з відповідним значенням у номінативній системі загальнонародної мови;
  - 2) первісною поширеністю слова і тривалістю споживання в складі активного словника;
  - 3) наявністю чи відсутністю яким і безпосереднім зв'язком з родинними словами.
- Наведемо кілька прикладів застарілих слів в англійській мові:

Bagnio - в'язниця для рабів
Bait - зупинятися в шляху для їжі
BarVely - відкрито
Endlong - прямо
Entertain - підтримувати
Errantry - пригоди мандрівного лицаря
Esurient- голодний
I am fear - я боюся
Feign- видумувати
Flatiron - праска
Megrim - мігрень
Meed - нагорода
Meridian - опівдні
Paint - рум'яна
Peregrinate - подорожувати
Tarpaulin - моряк

Крім того, що застарілі слова різні по ступеню своєї архаїчності, вони відрізняються один від одного причинами, внаслідок яких вони застаріли. Виділяють дві основні категорії слів:

- 1) историзми;
- 2) архаїзми.

Таким чином, чітко просліджується неоднорідність лексики мови. Слова розрізняються між собою не тільки тим, відкіля і коли вони з'явилися в мові, життєво важливі це слова чи ні, але і тим, що вони виявляються різнорідними в ряді випадків по своєму стилістичному вживанню й експресивної зафарбованості.

Література: І.С. Алексєєва “Профессиональный тренинг переводчика”, издательство “Союз”, С.-П., 2001.

